

VANHA MYYRÄ KUULEE HUUDON PATTERNITÄÄLTÄ

KAPITALISMI JA KOMMUNISMI

LE MOUVEMENT COMMUNISTE / JEAN BARROT AKA GILLES DAUVÉ

LE MOUVEMENT COMMUNISTE / GILLES DAUVÈ

KAPITALISMI JA KOMMUNISMI

SEKÄ

TÄSSÄ MAAILMASSA VAAN EI TÄSTÄ MAAILMASTA (2011)

VANHA MYYRÄ KUULEE HIRVEÄN HUUDON PATTERNITÄALTA (2015)

[ARVON BARBAARIT]

Alkuperäisteksti

Capitalisme et communisme, 1972, Le Mouvement Communiste.

Suomennoksen lähdeteksti

*Eclipse and Re-emergence of the Communist Movement:
Capitalism and communism*, 1974, Black and Red Press.

Tässä maailmassa vaan ei tästä maailmasta, julkaistu vain verkossa

Takku.netissä 2011.

Vanha myyrä kuulee huudon patteritehtaalta, julkaistu *Väen väki*-
lehden nollanumerossa ainoastaan paperiversiona, 2015.

KOMMUNISMI ULAPALLA 2025

ARVON BARBAARIT 001

SISÄLLYSLUETTELO

KÄÄNTÄJIEN ESIPUHE --- s. 6

KAPITALISMI JA KOMMUNISMI --- s. 9

TÄSSÄ MAAILMASSA VAAN EI TÄSTÄ MAAILMASTA --- s. 52

VANHA MYyrÄ KUULEE HUUDON PATTERNTEHTAALTA --- s. 73

KÄÄNTÄJIEN ESIPUHE

Tutkielma *Kapitalismi ja kommunismi* julkaistiin ensimmäisen kerran ranskan kielellä Le mouvement communiste -julkaisun toisessa numerossa toukokuussa 1972. Sen allekirjoittanut Jean Barrot eli oikealta nimeltään Gilles Dauvé oli eräs Pariisin vuoden 1968 opiskelijavaltauksia tehneiden työläis-opiskelija -toimintakomiteoiden aktiiveista ja pariisilaisia vallankumouksellisia teoreetikoita yhteen koonneen Vanhan myyrän kirjakauppakollektiivin vakiokasvo. Nykyisin hänet tunnetaan kommunistien ultravasemmiston ja kommunisaatiokeskustelun merkittävänä äänenä. Dauvé kirjoitti tutkielmansa osana vuoden 1968 yhteiskunnallisen kuohunnan jälkeistä teoreettista selvitystyötä kytkeytyen keskeisellä tavalla perinteisen marxismin kahleista vapautuvan modernin kommunistisen teorian kehittämiseen¹.

Vanhan myyrän kirjakaupan tiloissa levinneet tekstit ja keskustelut kaikuvat tutkielman sivuilta. Niiltä heijastuu pyrkimys lukea saksalais-hollantilaisten työläisneuvostokommunistien kokemuksia aikansa luokkataisteluiden näkökulmasta sekä italialaisten vasemmistokommunistien piireissä kehittynyt uusi tapa ymmärtää Karl

1 Yhdessä esimerkiksi sellaisten julkaisujen kanssa kuin Invariance, Négation ja Théorie Communiste.

Marxin taloudellisia kirjoituksia. Dauvén tutkielma avaa lukuisia myöhemmän vallankumousteorian kommunisaatiokeskusteluun kytkeytyviä ja perinteiselle työväenliikkeelle vieraaksi jääneitä teoreettisia avaruuksia arvon ja vaihtosuhteiden olemuksesta ja lakkauttamisen tarpeesta, välivaiheettomasta vallankumouksesta eli kommunisaatiosta ja proletariaatin itsenegaation prosessista.

Fredy Perlmanin detroitilainen Black and Red Press julkaisi tekstin englanniksi osana *Eclipse and Re-emergence of the Communist Movement* -teosta vuonna 1974. Myöhemmin, vuosina 1997 ja 2014/2015², tästä vaikuttavasta tekstikokoelmasta julkaistiin Dauvén uudelleenkirjoittamia versioita. Nämä muutokset kuvaavat Dauvén ajattelussa tapahtuneita käännteitä. Vuoden 1972 Dauvé oli vielä yksi teoreetikoista, jotka olivat nimenneet kirjakauppakollektiivinsa Marxin historiateorian mukaan Vanhaksi myyräksi, ja joille Marxin taloudellinen menetelmä alkoi tarkoittaa uutta tapaa ymmärtää historiaa ja kommunismin tulemistä³. Myöhemmin Dauvé muutti ajatuksiaan historiasta kommunismin edellytyksenä ja alkoi lähestyä normatiivisempaa ymmärrystä kommunismista. Nykyisinkin aktiivisen ja tunnetun *Endnotes* -julkaisun ensimmäinen numero vuodelta 2008 sisältää poliittisen taloustieteen kritiikin kategorioista historiaa lukevan Théorie Communistén ja ajatteluaan päivittäneen Gilles Dauvén debatin kommunismin historiallisista edellytyksistä⁴.

2 Antagonism ja PM Press -nimisten kustantajien julkaisemana.

3 Etenkin vasta noihin aikoihin ranskan kielelle käännetyn ja julkaistun Marxin (suomennettuna) *Tuotantoprosessin välittömät tulokset* -tutkielmasta inspiroituneena.

4 *Endnotes* 1: Preliminary Materials for a Balance Sheet of the 20th Century.

Kapitalismi ja kommunismi käännettiin vuoden 1974 englanninkielisestä laitoksesta suomen kielelle vuonna 2021 ulapalla olevien kommunistien muminapiiri-keskusteluita varten. Valinta – kääntää juuri tämä versio – tarjoaa lukijoille aikalaisdokumentin, joka avaa kommunisaatiokeskustelun varhaisvaiheita. Toisaalta tässä vaiheessa Dauvén teksti ottaa lähtökohdakseen vielä Marxin ajatuksen vanhasta myyrästä ja tulkitsee kommunismia historiassa kehittyvänä liikkeenä, mikä on inspiroinut tekstin kääntäjiä Dauvén myöhempää lähestymistapaa enemmän⁵.

Toivomme tämän Gilles Dauvén tutkielman avaavan lukijoilleen kapitalismin ja kommunismin peruskysymyksiä sekä johdattavan myöhemmin vallankumouksellisten kommunistien teoreettisessa keskustelussa kehittyneiden arvoa, kommunisaatiota ja historiaa koskevien kysymysten pariin. Tutkielman jälkisanoina on teksti nimeltä *Tässä maailmassa vaan ei tästä maailmasta*, joka on esipuhe Liettuassa 1990-luvulla julkaistuun Neuvostoliiton ongelmiakin käsittelevään painokseen *Kapitalismi ja kommunismista* sekä osin Dauvén haastattelulle pohjautuva teksti nimeltä *Vanha myyrä kuulee hirveän huudon patteritehtaalta*, joka taustoittaa kommunisointia koskevan keskustelun lähtökohtia ja kehittymistä Ranskassa 1960-luvun lopulta alkaen.

5 Ulappakommunistien myöhemmät muminapiirit ovat jatkaneet Vanhan myyrän vallankumouksellisten ja Invariancen, Négationin ja Théorie Communisten kaltaisten historiaa painottaneiden äänten tapaa kehittää ymmärrystä kommunismista. Tämän keskustelun huomioita julkaistiin vuonna 2023 Arvon barbaarien *Kuolleet lehdet: luokkasuhteen historiallinen räjäytyskuva* -nimisessä tutkielmassa.

KAPITALISMI JA KOMMUNISMI

Kommunismi ei ole ohjelma, jonka jotkut voivat ottaa toteuttaakseen tai laittaa toiset toteuttamaan käytännössä. Se on yhteiskunnallinen liike. Niillä, jotka kehittävät ja puolustavat sitä teoreettisesti, ei ole muuta etulyöntiasemaa suhteessa muihin kuin kirkkaampi ymmärrys ja täsmällisempi ilmaisu. Kuten ihmiset, jotka eivät vaivaa päätään teorialla, teoreetikotkin tuntevat kommunismin käytännöllisenä tarpeenaan. Heillä ei ole tietoa, joka käynnistäisi vallankumouksen, mutta he eivät toisaalta pelkää osoittaa tietä näkemyksillään. Kaikkien vallankumousten tapaan myös kommunistinen vallankumous saa alkunsa todellisista tarpeista ja elämänolosuhteista. Siksi tehtävänä on valaista niiden olemassa olevaa historiallista liikettä.

Kommunismi ei ole vain toteuttamistaan odottava ihanne. Se on jo olemassa, mutta ei vielä yhteiskuntana, vaan pyrkimyksenä sekä tehtävänä, johon on valmistauduttava. Kommunismi on liike, joka pyrkii lakkauttamaan palkkatyön elämälle määräämät ehdot vallankumouksellisesti. Keskustelu siitä ei ole akateemista. Kysymys ei ole väittelystä koskien sitä, mitä on tehtävä huomenna. Keskustelu on elimellinen osa laajempaa välittömien ja tulevien tehtävien sarjaa, mutta sen roolina on silti vain teoreettisen ymmärryksen kehittäminen. Tehtävät on kuitenkin mahdollista toteuttaa helpommin ja tehokkaammin, kun tiedetään, minne ollaan matkalla.

Kommunismien selittäminen ei tarkoita muiden "vallankumouksellisten" (virallisten kommunistipuolueiden, äärivasemmiston tai eri lajin sosialistien) kantojen kyseenalaistamista. Kommunismia koskevassa keskustelussa heitä ei voida edes ottaa vakavasti. Virallisilla kommunistipuolueilla ei käytännöllisesti katsoen ole ohjelmaa, sillä tukiessaan kaikkia nyky-yhteiskunnan keskeisiä rakenteita palkkatyöstä alkaen he edustavat vain yhtä pääoman ohjelman muotoa. On paljon tarkoituksenmukaisempaa paljastaa niiden *funktio* kuin yrittää kumota niiden argumentit yksi kerrallaan. Emme aio vastustaa "vääriä näkemyksiä" "oikeilla näkemyksillä". Väittely sosialismikäsityksistä virallisten kommunistipuolueiden kanssa merkitsisi niiden tunnistamista vallankumouksellisen perheen jäseniksi, vaikkakin rappeutuneiksi. Äärivasemmisto Italiassa ja Ranskassa kritisoi vahvoja virallisia kommunistipuolueita mutta ei koskaan paljasta niiden ilmeistä vastavallankumouksellista roolia pääoman uusintajina. Kyse ei edes ole siitä, etteivät näiden puolueiden ohjelmat ole kommunistisia, vaan siitä, että ne ovat kapitalistisia.

Selitykset tässä tekstissä eivät kumpua halusta selittää. Niitä ei olisi olemassa tässä muodossa, eikä niin moni olisi osallistunut niiden parantelemiseen ja julkaisemiseen, elleivät yhteiskuntaa repivät ristiriidat ja käytännön yhteiskunnalliset kamppailut osoittaisi merkkejä uudesta yhteiskunnasta vanhan kohdussa, ja elleivät ne pakottaisi ihmisiä tulemaan siitä tietoiseksi.

PALKKATYÖ YHTEISKUNNALLISENA SUHTEENA

Ihmisten ylivoimaisen enemmistön on myytävä työvoimaansa elääkseen modernissa yhteiskunnassa. Ihmisten fyysiset ja henkiset kyvyt, joita tarvitaan asioiden aikaansaamiseksi, ovat käytössä vain, kun niitä myydään palkan vastineeksi. Työvoima on kauppatavara siinä missä muutkin hyödykkeet. Vaihdon ja palkkatyön olemassaolo vaikuttaa tavalliselta ja väistämättömältä. Palkkatyö esiteltiin ihmisille kuitenkin väkivalloin, ja sen juurruttamiseen liittyi joka kerta yhteiskunnallisia konflikteja.⁶ Nykyisin yleisesti hyväksytty tosiasia tuotantovälineistä erotetusta työläisestä edellytti pitkään voimankäyttöä. Englannissa, Hollannissa ja Ranskassa käsityöläisiä, talonpoikia, kiertolaisia sekä muita köyhiä sidottiin aloilleen ja palkkatyöhön jo 1500-luvulta alkaen. Maailmansotien välissä Venäjällä säädettiin työasetus, joka kuolemantuomion uhalla ajoi miljoonia talonpoikia teollisiin palkkatöihin muutamassa vuosikymmenessä. Näennäisen tavallinen tilanne, jossa yksilön on myytävä työvoimaansa tullakseen toimeen, ja jossa kaikki on kauppatavara ja yhteiskunnalliset suhteet liittyvät vaihtoon ja kaupantekoon, on pitkän ja väkivaltaisen prosessin tulos.

Koulujärjestelmällä ja muilla ideologisilla ja poliittisilla keinoilla nyky-yhteiskunta piilottaa tämän menneen ja nykyisen väkivallan, vallitsevan tilanteen alkuperän sekä sen perustavat toimintamekanismit. Kaikki vaikuttaa perustuvan työvoimaansa myyvän yksilön ja tämän kohtaaman teollisen tuotantolaitoksen väliselle vapaalle sopimukselle. Kauppatavaramuodon olemassaolo näyttää ilmeiseltä ja luonnolliselta. Silti se tuottaa yhä uudestaan suuria ja pieniä katastrofeja: hyödykkeitä

6 E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (Pelican, 1970).

tuhotaan hintojen ylläpitämiseksi, ja olemassa olevia varantoja ei käytetä perustavien tarpeiden jäädessä täyttämättä. Nämä modernin yhteiskunnan peruspilarit – vaihto ja palkkatyö – ovat kuitenkin luoneet katastrofien lisäksi myös ylittämisensä olosuhteet. Ne pakottavat enemmistön maailman väestöstä nousemaan niitä vastaan ja toteuttamaan nykyisissä oloissa mahdollisuutena piilevän kommunismin.

Tämän kaiken ymmärtämiseksi nyky-yhteiskunta on sijoitettava historialliseen kontekstiinsa. On nähtävä, mistä se on peräisin ja minne se on menossa. Yhteiskunnan jäsenten ja yhteiskuntaa ylläpitävien tekijöiden (yksilöiden lisäksi tuotantovälineiden, instituutioiden ja ajatusten) välillä vallitsevat suhteet ovat väliaikaisia ja muutoksessa. Ne ovat tulos menneestä kehityksestä ja lähtökohta tuleville muutoksille. Ne ovat dynaamisia, ja niiden nykyisyyttä voidaan ymmärtää vain niiden menneisyyden ja tulevaisuuden kautta.

Kaikki ihmisen toiminta on sosiaalista. Ihmiselämää esiintyy vain erimuotoisissa ryhmissä. Elinolosuhteiden, ihmisten itsensä ja heidän toimeentulonsa keinojen uudelleentuotanto päivästä toiseen on ollut alusta saakka kollektiivista.⁷ Tämä on ihmisyyhteisön erityispiirre. Jotkin eläimet käyttävät työkaluja, mutta vain ihmiset valmistavat omansa. Yksilön ja ryhmän sekä heidän tarpeidensa täyttymisen välille asettuvat siis tuotanto ja työ, jotka jatkuvasti muokkaavat sekä heidän ympäristöään että heidän suhdettaan siihen. Toiset elämänmuodot, kuten mehiläiset, uudelleenluovat kyllä aineelliset olosuhteensa, mutta ihmissilmälle niiden kehitys on pysähtynyt. Sitä vastoin ihmistyö sulauttaa ja ottaa haltuunsa ihmisen elinympäristöä jatkuvasti

7 Marx and Engels, *The German Ideology*, Moscow : Progress Publishers, 1964, Part 1.

muuttuvalla tavalla. Ihmisen suhde luontoon on myös ihmistenvälinen suhde ja riippuu tuotantosuhteista – kuten myös heidän ajatuksensa ja tapa, jolla he maailman hahmottavat.

Ihmistenväliset suhteet muuttuvat heidän toimintansa luonteen mukana. Tuotantosuhde, joihin ihmiset kiinnittyvät, eivät riipu heidän tahdostaan: jokainen sukupolvi perii tekniset ja sosiaaliset olosuhteet edeltäjiltään. Tuotantosuhdet voidaan kuitenkin muuttaa tuotantovoimien aineellisten edellytysten mukaisesti. Siinä, mitä ihmiset kutsuvat historiaksi, ei mitään tapahdu itsestään: ihmiset tekevät historian – vaikkakin vain olosuhteiden tarjoamien mahdollisuuksien rajoissa. Tämä ei tarkoita, että kaikki merkittävät muutokset tuotantovoimissa saisivat automaattisesti ja välittömästi aikaan muutoksen tuotantosuhteissa. Ei olisi vallankumouksia, jos tämä pitäisi paikkansa. Vanhan yhteiskunnan ruokkima uusi yhteiskunta voi ilmaantua vain vallankumouksellisesti, hävittämällä vanhentuneita tuotantosuhdeturvaavat poliittiset ja ideologiset rakenteet.

Kaikki tuotantosuhdet ovat historiallisia ja näin ollen muuttuvia. Palkkatyö on yksi mahdollinen suhde yksilöiden, yksilön ja yhteiskunnan sekä yksilön ja tuotannon välillä. Samalla se on vain yksi tuotantosuhde historiallisen kehityksen kokonaisuudessa. Huolimatta mukanaan tuomastaan kurjuudesta ja kärsimyksestä, sen rooli on ollut myös edistysellinen, sillä se on luonut perustan omalle tuholleen. Palkkatyö oli aiemmin muoto, joka ilmaisi kehitystä, mutta se ei ole sitä enää. Nyt se on rasite ja uhka ihmiskunnan olemassaololle.⁸

8 Kts. Engelsin arvostelua Pääomasta teoksessa Engels, *Selected Writings* (Penguin, 1967) s. 177-184.

On paljastettava yhteiskunnallinen suhde, joka piilee aineellisten esineiden, koneiden, tehtaiden, työläisten ja heidän tuottamiensa hyödykkeiden takana, ja joka hallitsee näitä kaikkia, sekä osoitettava tämän suhteen kehittymisen mahdollisuus ja välttämättömyys.

YHTEISÖ JA SEN TUHOAUTUMINEN

Ihmislaji eli ensin perheiden (sanon laajassa verisukulaisuuden merkityksessä) ja heimojen kaltaisissa suhteellisen itsenäisissä ja hajanaisissa ryhmissä. Tuotantovoimien kehitystaso oli alhainen ja tarvikkeiden varastoiminen haasteellista. Tuotanto koostui ennen kaikkea metsästyksestä, kalastuksesta ja keräilystä. Hyödykkeitä ei tuotettu käytettäväksi vasta vaihdon tai markkinoille asettamisen jälkeen. Tuotanto oli välittömästi yhteiskunnallista, ei vaihdon välittämää. Yhteisö jakoi jokaiselle suoraan, minkä tuotti, yksinkertaisten periaatteiden mukaisesti.⁹Yksilöllistä tuotantoa ei ollut. Yksilöt eivät olleet eriytyneet toisistaan palatakseen yhteen vaihdon välityksellä, vertaamalla itsenäisesti tuottamiaan hyödykkeitä toisiinsa. Toiminnasta (joka itse asiassa oli välttämättömyyden sanelemaa) päätettiin yhdessä, se toteutettiin yhdessä, ja sen tulokset jaettiin kaikkien kesken.

Alkuperäisissä yhteisöissä tuotanto ja kulutus sekä yksilö ja yhteiskunta ovat sidottuja toisiinsa suoraan ilman välittäjiä. Tuotanto ei ole muusta elämästä eriytynyttä toimintaa vaan yhteisöllisen elämän kiinteä, erottamaton osa. Yhteisön toiminta ja tuotantosuhteet sekoittuvat sukulaisuussuhteisiin ja ihmisten tapaan hahmottaa maailma

9 Marx, Pre-Capitalist Economic Formations, (New York: International Publishers, 1966).

(”taiteessaan” ja ”taiteena”). Taloutta ja politiikkaa ei ole varsinaisesti olemassa. Elämän edellytykset tuotetaan yhteisöllisesti ilman eriytyneitä ammattikuntia. Yhteisö rakentuu elimellisesti toimintansa ympärille, eikä sen koossa pitämiseksi tarvita erillisiä instituutioita. Ei ole erikseen ”yksityistä” ja ”julkista” elämää. Yksilöä, sellaisena kuin sen nykyisin tunnemme, ei ole olemassa. Tämä yhteiskunta on totalitaarinen siinä mielessä, että se ratkaisee automaattisesti kaikki elämän puolet. Yhteisön sisällä ei ole kilpailevia ryhmiä. Toisiaan vastaan asettuvat yhteisöt ilmaantuvat vasta tuotantovoimien kehittyessä pisteeseen, jossa ihmiset tuottavat yli oman välttämättömän tarpeensa. Tämä mahdollistaa ammatillisen erikoistumisen ja teknisen ja yhteiskunnallisen työnjaon ja synnyttää samalla luokat ja luokkataistelun.

Alkuperäisissä yhteisöissä, kuten kaikissa yhteiskunnissa, työ on muutoksen aikaansaamista. Työvoima luo saatavilla olevin keinoin objektin. Tämän muovaamisen seurauksena syntyy tuote, jolla on jokin tarkoitus ja joka täyttää tietyn tarpeen. Konkreettisesti mielessä työ merkitsee ainoastaan tätä, että tuotetaan jokin objekti, joka on yhteisössään hyödyllinen ja jolla on johonkin erityiseen tarkoitukseen soveltuva käyttöarvo (on muistettava, että hyöty on sosiaalinen käsite, jonka merkitys on sidottu yhteiskuntaan, jossa tuote on tehty). Alkuperäisissä yhteisöissä vain tämä työn konkreettinen puoli tunnetaan. Niissä yhteiskunnallisen toiminnan tehtävä on luoda, uudelleenluoda ja muokata elämää. Yksilöiden sekä yksilön ja käyttöarvon väliset suhteet ovat suoria. Tiettyyn pisteeseen asti perhettä ja yhteiskuntaa ei voida erottaa toisistaan.

Teknologisen kehityksen myötä työ alkaa synnyttää ylijäämää. Työn tuottavuus kasvaa, ja ihmiset alkavat tuottaa enemmän kuin

tarvitsevat selvitäkseen. Ylijäämä aiheuttaa kuitenkin yhteisölle ongelmia, sillä sen kertyminen alkaa edellyttää toimintojen eriyttämistä yhteisön sisällä ja ylijäämien vaihtoa yhteisöjen välillä.

Hyödykkeiden kiertokulku voidaan toteuttaa vain vaihtamalla, mikä edellyttää sen huomioimista, mikä tosiasiallisesti yhdistää vaihdettavia hyödykkeitä. Ihmistoiminnan tuotteiden yhteinen nimittäjä on, että ne ovat tulosta tietystä määrästä yksilöllistä ja yhteiskunnallista energiaa. Tämä on työn abstrakti puoli. Työ tuottaa hyödyllisen esineen käyttämällä yhteiskunnallista energiaa. Työ on luonteeltaan perustavasti sosiaalista. Työn mukana muuttuvat ihmisen suhde luontoon ja toisiin ihmisiin. Historian toimija on aina yhteiskunta, joka on ihmisten välisten toimintojen tulos. Yhteiskunta muuttaa ympäristöään käyttämällä työaikaa olipa työn konkreettinen luonne, hyöty tai laatu mitä tahansa. Tuotteen arvo ei riipu sen käytöstä vaan siihen sisältyvän abstraktin työn määrästä, toisin sanoen sen tuottamiseen tarvittun yhteiskunnallisen energian määrästä. Tuotteen arvon määrää aika, joka sen tuottamiseksi on keskimäärin yhteiskunnallisesti välttämätöntä tietyissä yhteiskunnassa ja tietyissä historian vaiheissa.

Yhteisön toimintojen ja tarpeiden lisääntyessä aletaan hyödykkeiden lisäksi tuottaa kauppatarvikkeita eli hyödykkeitä, joilla on käyttöarvon lisäksi vaihtoarvo. Kaupankäynti ilmaantuu ensin erillisten yhteisöjen välille ja sen jälkeen niiden sisälle synnyttäen erikoistuneet toiminnot, ammatit ja yhteiskunnallisen työnjaon. Tämä muuttaa työn luonnetta perustavasti. Vaihtosuhteen myötä työllä on kaksoismerkitys sen luodessa sekä käyttöarvoa että vaihtoarvoa.¹⁰ Työ ei ole enää elimellinen osa yhteiskunnallisen toiminnan kokonaisuutta, vaan siitä on

tullut erityinen kenttä, joka on erillään tekijänsä muusta elämästä. Se mitä yksilö tekee itselleen tai yhteisölleen eriytyy siitä, mitä tämä tekee vaihdettavaksi toisissa yhteisöissä tuotettuihin hyödykkeisiin. Jälkimmäinen merkitsee uhrautumista, pakkoa ja ajanhukkaa. Yhteiskunta moninaistuu, sen jäsenet hajaantuvat eri ammattikuntiin, ja työntekijät erottuvat niistä, jotka eivät tee työtä. Tässä vaiheessa yhteisöä ei enää ole.

Yhteisö tarvitsee vaihtosuhtetta kehittyäkseen ja tyydyttääkseen kasvavat tarpeensa. Vaihtosuhde kuitenkin tuhoaa sen. Vaihto saa ihmiset näkemään toisensa ja itsensä vain hyödykkeiden toimittajina. Ihmiset eivät piittaa vaihtoa varten tekemänsä tuotteen käytöstä vaan ainoastaan tuotteesta, jonka saavat vastineeksi. Tämän tuotteen ominaisuudet eivät puolestaan kiinnosta sen valmistajaa yhtään enempää. Käyttöarvo toiselle on pelkkää vaihtoarvoa toiselle.¹¹ Yhteisö hävisi sinä päivänä, kun sen jäsenet kiinnostuivat toisistaan pelkän aineellisen hyödyn vuoksi. Alkuperäisiä yhteisöjä liikuttanut voima ei toki ollut altruismi, eikä sen pidä olla sitä kommunismissakaan. Pikemminkin kyse oli siitä, että intressit toivat ihmiset yhteen ja saivat heidät toimimaan yhdessä. Myöhemmin heidän intressinsä sitä vastoin yksilöllistivät heidät ja pakottivat heidät kilpailemaan toisiaan vastaan. Yhteisön sisälle ujuttautuneen vaihdon myötä työ ei ole enää ryhmän yhteistä tarpeiden täyttämistä vaan keino saada muilta jotain omien tarpeiden täyttämiseksi.

Kehittäessään vaihtoa yhteisöt yrittivät samalla hillitä sitä. Ylijäämiä yritettiin tuhota, ja hyödykkeiden kierron hallitsemiseksi

11 Marx, The Economic and Philosophic Manuscripts of 1844 (New York: International Publishers, 1964).

määritettiin ankaria sääntöjä. Pitkän ja monimutkaisen kehityksen jälkeen vaihto kuitenkin menestyi suuressa osassa maailmaa. Siellä, missä näin ei käynyt, yhteisö passivoitui ja jäi ennen pitkää kauppayhteiskunnan invaasion alle (esimerkiksi espanjalaisten harjoittama arvometallien metsästys johti Inkavaltakunnan tuhoon).

Jos hyödykkeitä ei tuoteta eriytetysti ja ne toisin sanoen tuotetaan ilman työnjakoa, ei kahden hyödykkeen arvon vertaaminen ole mahdollista, sillä ne tuotetaan ja jaellaan yhdessä. Vaihdon hetkeä, jona molempiin tuotteisiin käytetty työaika mitataan ja tuotteet vaihdetaan sen mukaisesti, ei vielä ole olemassa. Työn abstrakti luonne ilmaantuu vasta kun yhteiskunnalliset suhteet tarvitsevat sitä. Tämä tapahtuu, kun tuotantovoimien kehitykselle tulee teknisten edistysaskelten myötä välttämättömäksi, että ihmiset erikoistuvat ammatteihin ja vaihtavat työnsä tuotteita toistensa, toisten ryhmien ja lopulta valtioiden kanssa. Näiden edellytysten täytyessä arvosta eli keskimääräisestä työajasta tulee mittaamisen väline. Tämän ilmiön pohjalla ovat ihmistenväliset käytännölliset suhteet, jotka perustuvat heidän todellisille kehittyville tarpeilleen.¹²

Arvo ei siis ilmaannu siksi, että se olisi kätevä mitta. Kun alkuperäisten yhteisöjen sosiaaliset suhteet korvautuvat laajemmalla ja moninaisemmalla suhteiden verkostolla, vaihto ilmaantuu ihmisten

12 Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, Lawrence and Wishart, 1972. Engelsin tutkimukset perustuivat rajalliseen määrään tutkimuskirjallisuutta, kuten Morganin *Ancient Society*-teokseen. Nykyisin tähän kirjallisuuteen olisi lisättävä esimerkiksi Malinowskin tutkimukset Trobriand-saarilta tai Reichin niitä koskeva kommentti *The Invasion of Compulsory Sexual Morality*-kirjassa. Esimerkiksi eräiden Pohjois-Amerikan intiaanien potlatch-instituutio on kiinnostava siirtymävaiheen ilmiö alkuperäisten yhteisöjen ja kaupallisten yhteiskuntien välillä.

toiminnan välttämättömänä välittäjänä. Ei ole yllättävää, että mittana käytetään keskimääräistä yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaikaa, sillä työ on tässä vaiheessa varallisuuden tuotannon olennainen tekijä ja yhdistää kaikkia tehtäviä. Jokainen toimi kuluttaa tietyn määrän ihmistyövoimaa riippumatta siitä, millä tavoin tätä voimaa tarkalleen käytetään. Arvo vastaa ja edustaa työn abstraktia puolta, sen yleistä ja yhteiskunnallista luonnetta irrotettuna kaikista luonnollisista eroista työn tuottamissa objekteissa.

KAUPPATAVARAT

Taloudellinen ja sosiaalinen kehitys tehostaa yhteiskuntaa ja sen kykyä liittää toisiinsa työprosessin osatekijöitä – ennen kaikkea työvoimaa eri muodoissaan. Samalla ilmaantuu kuitenkin vastakkainasettelu työtä tekevien ja sitä organisoivien välille. Ensimmäiset kaupungit ja suuret kastelujärjestelmät syntyvät tämän tuotannon tehokkuuden kasvun myötä. Kaupanteko ilmaantuu erityisenä ja erillisenä toimintana: yhtäkkiä on olemassa ihmisiä, jotka ansaitsevat elantonsa tuottamatta mitään ja toimimalla sen sijaan välittäjinä eri tuotantoyksiköiden toimintojen välillä. Suuri osa hyödykkeistä on pelkkiä kauppatavaroita. Ennen kuin niiden käyttöarvoa on mahdollista hyödyntää, ennen kuin niillä voidaan täyttää jokin tarve, niiden on täytettävä tarkoituksensa vaihtoarvona. Vaikka hyödykkeet ovat olemassa aineellisina ja konkreettisina esineinä, ne eivät ole välittömästi olemassa yhteiskunnan näkökulmasta. Niitä ei ole lupa käyttää. Tämä osoittaa, ettei kauppatavara ole pelkkä esine vaan ensisijaisesti sosiaalinen suhde, jota määrittää nimenomaan vaihtamisen, ei tarpeiden täyttämisen logiikka. Käyttöarvon tehtäväksi on

tullut vaihtoarvon tukeminen. Tuotanto erotetaan kulutuksesta ja työ muusta toiminnasta. Omistajuus toimii laillisenä puitteena tälle toimintojen, ihmisten, tuotannontekijöiden ja tuotettujen hyödykkeiden erottamiselle. Orja on omistajalleen kauppatavara, jonka tämä on ostanut tekemään työtä.

Tuotannon järjestämistä välittävä vaihto saa rinnalleen ihmisten järjestämistä välittävän valtion. Valtio liittyy yhteen kauppatavaramuodon erottamat ihmiset hallitsevan luokan intressien mukaisesti. Sen yhteen kokoava voima on välttämätön sen jälkeen, kun alkuperäisten yhteisöjen yhtenäisyys on tuhoutunut. Yhteiskunnan on ravittava instituutiota, joka ylläpitää sen yhtenäisyyttä.

Vaihdosta tulee konkreettista rahan syntyessä.¹³ Työn abstrakti puoli eli arvo materialisoituu rahassa. Näin se tulee kauppatavaraksi ja osoittaa taipumuksensa itsenäistyä ja irrottaa itsensä edustamastaan perustasta eli käyttöarvosta, todellisesta hyödykkeestä. Verrattuna yksinkertaiseen vaihtoon (x määrä A:ta vaihdetaan y määrään B:tä) raha mahdollistaa universalisoinnin siten, että mitä tahansa voidaan hankkia tietyllä määrällä rahaksi kiteytynyttä abstraktia työaikaa. Raha on abstrahoitua työaikaa, joka on saanut kestävän, mitattavan ja liikuteltavan muodon. Rahassa ilmenee näkyvänä ja jopa kosketeltavana se, mikä yhdistää kaikkia mahdollisia kauppatavaroita. Raha antaa omistajalleen mahdollisuuden määrätä muiden työstä milloin ja missä tahansa ympäri maailmaa. Se vapauttaa ajan ja tilan rajoitteista. Alkuperäiset yhteisöt elivät niin eristäytyneinä toisistaan, etteivät ne juuri käyneet sotia, mutta niiden laitamille ilmaantunut vaihto tuhosi ne. Kehittyneimmillä alueilla ihmiset järjestäytyivät kaupallisiin ja sotaisiin valtioihin, ja kaupankäynti ja

väkivalta aloittivat maailmanvalloituksensa. Kehitys kohti universaalia taloutta alkaa jo antiikin ja keskiajan mahtavissa keskuksissa, mutta ensin sen ei ole mahdollista toteutua. Imperiumien nousut ja tuhot ilmentävät sen epäonnistumisten sarjaa. Vasta kapitalismi onnistuu luomaan 1500-luvulta alkaen ja erityisesti 1800- ja 1900-luvulla riittävän perustan kestäväälle universaalille taloudelle. PÄÄOMA

Pääoma on tuotantosuhde, joka luo elävän ja aikaisempien sukupolvien tekemän työn välille täysin uudenlaisen ja äärimmäisen tehokkaan yhteyden. Järjestelmällisen vaihdon tapaan pääomakaan ei ole syntynyt suunnitelmallisen toiminnan tuloksena vaan tiettyjen Länsi-Euroopassa keskiajan jälkeen kehittyneiden todellisten yhteiskunnallisten suhteiden seurauksena.

Kauppiaat olivat kasanneet suuria summia rahaa eri muodoissaan ja kehittäneet pankki- ja luottojärjestelmiä. Kun näitä varoja alettiin käyttää, keksittiin ensimmäiset koneet, minkä seurauksena tuhannet köyhät ihmiset menettivät tuotantovälineensä ja olivat pakotettuja hyväksymään uuden tuotantosuhteen: palkkatyön. Edellytys tälle oli työn kasaantuminen koneiden ja myöhemmin tehtaiden muodossa. Tätä mennyttä työtä pyörittivät ne elävän työn tekijät, jotka eivät olleet kyenneet kasaamaan itselleen vastaavia raaka-aineita tai tuotantovälineitä. Tälle perustalle kapitalismi luotiin. Orjien, käsityöläisten, maatalousväen ja varhaisten palkkатыöläisten valmistamien tuotteiden vaihtoa tapahtui Länsi-Euroopassa alkuperäisten yhteisöjen tuhoutumisen jälkeen jo ennen keskiaikaa. Vielä 1500-luvulla kuitenkin vain pienimuotoisen maataloustuotannon ylijäämät ja tietyt käsityöläisten valmistamat tuotteet (kuten aseet ja vaatteet) olivat kaupankäynnin kohteena. Vaihto ei ollut vielä tuotannon tavoite eikä ohjannut sitä.

Kaupankäynti tässä yksinkertaisen kauppatavaratuotannon määräämässä muodossa ei ollut riittävä perusta koko maailman sosiaaliselle yhdentymiselle. Tämän sai aikaan vasta kapitalistinen kauppatavaratuotanto ottaessaan aiemman tuotannon keinot haltuunsa. Pääoma sai aikaan todellisen synteessin vaihdon ja tuotannon välille.¹⁴

Orja ei myynyt työvoimaansa. Hänen omistajansa oli ostanut hänet ja laittanut hänet työhön. Kapitalismissa taas elävää työtä ostavat tuotantovälineet, jotka elävä työ vuorostaan saa liikkeeseen. Kapitalistin rooli ei ole mitätön, mutta se on melko toissijainen: kapitalisti on pelkkä pääoman toimitsija¹⁵ ja sosiaalisen tuotannon johtaja. Keskeistä on menneen työn kehittäminen elävällä työllä. Sijoittaminen ja kasaaminen ovat pääoman mottoja (niin kutsutuissa sosialistisissa valtioissa sijoittaminen raskasteollisuuteen on osoitus kapitalismin kehittymisestä), mutta pääoma ei pyri kasaamaan käyttöarvoja. Pääoma kasvattaa tehtaiden, rautateiden ja muiden vastaavien määrää vain kasatakseen arvoa. Pääoma on siis kasautunutta arvoa – abstraktia työtä, joka on kiteytynyt rahaksi, rahoituspääomaksi, osuuksiksi ja velkakirjoiksi – joka yrittää entisestään kasvattaa itseään. Tietyn summan arvoa on tuotettava tietty summa voittoa tasaisin väliajoin. Arvo ostaa työvoimaa tullakseen arvokkaammaksi. Työvoiman muuttuminen kauppatavaksi on pääoman aikaansaamista muutoksista merkittävin.

Työvoima on kauppatavarana siinä mielessä erityinen, että sen kuluttaminen synnyttää jatkuvasti uutta työtä ja uutta arvoa, siinä missä tuotantovälineet tuottavat vain itsensä arvon. Näin ollen työvoiman käyttö

14 Marx, Pääoma, Osa I, osasto II : "Rahan muuttuminen pääomaksi"

15 Marx, Theories of Surplus-Value, Part I (Lawrence and Wishart, 1969), s. 409.

synnyttää lisäarvon. Porvariston varallisuuden perusta on juuri lisäarvossa: erossa työläisen työllään luoman arvon sekä hänen työvoimansa uudelleentuottamisen edellyttämän arvon välillä. Palkka kattaa tämän uudelleentuottamisen kulut eli työläisen ja tämän perheen toimeentulon edellytykset. Työaika jakaantuu tosiasiallisesti vaikkakin tiedostamatta kahteen osaan: toisen aikana työläinen tuottaa oman työvoimansa uusintamiseen vaaditun arvon, jonka hän saa itselleen palkkana, kun taas toinen on omistettu uuden, kapitalistille kertyvän arvon tuottamiseen ja on näin ollen tekijälleen maksamatonta työtä.

Havaitsemme helposti tästä analyysistä, ettei olennaista ole yksittäisen kapitalistin suorittama lisäarvon riisto. Kommunismilla ei ole mitään tekemistä sen kanssa, että työläisen tulisi saada lisäarvo itselleen¹⁶ jo senkään vuoksi, että osa resursseista on käytettävä tulevaan tuotantoon ja tuotantovälineiden uusimiseen. Olennaista ei ole sekään, että kourallinen ihmisiä ottaa suhteettoman suuren osuuden lisäarvosta itselleen. Heidän poistamisensa yhtälöstä ja lisäarvon jakaminen työntekijöille sekä yhteisiin tarpeisiin järjestelmän muuten säilyessä ennallaan on vasemmiston (mukaan lukien virallisten kommunistipuolueiden) ohjelma. Arvojärjestelmän logiikka kehittää tuotantoa kuitenkin aina maksimaalista arvonlisäystä kohti. Niin kauan kuin arvon kasvattamisen ja todellisen työn yhdistelmä toimii yhteiskunnan perustana, arvo hallitsee yhteiskuntaa. Pääoman aikaansaama muutos on ensin tuotannon ja 1800-luvulta alkaen koko yhteiskunnan haltuunotto teollisuuslaitoksilla, liikennevälineillä, varastoinnilla ja nopeilla tietoliikenneyhteyksillä. Kapitalistisessa

16 International Communist Party: The Fundamentals of Communism (Paris, 1972). Tästä puolihullusta julkaisusta löytyy kiinnostavia ajatuksia aiheeseen liittyen.

kiertokulussa tarpeiden täyttäminen ei koskaan ole tekemisen käynnistävä voima vaan pelkkä sivutuote. Arvon lisääminen on päämäärä ja tarpeiden täyttäminen parhaimmillaankin keino, sillä onhan tuotetut hyödykkeet myytävä.

Kapitalistinen tuotanto sijaitsee yrityksissä. Yritys on sen keskus. Tietty määrä arvoa käyttää jokaista teollista ja maatalousyrittäjänsä kasvattamisen kenttänä. Yrityksen on tehtävä voittoa. Voitontekemisen laki on eri asia kuin suurkapitalistien ahneus, aivan kuten kommunismi tarkoittaa jotain muuta kuin heistä eroon hankkiutumista. Kyse ei ole yksittäisen kapitalistin voitoista, vaan ehdoista, joilla järjestelmä ohjaa tuotantoa ja yhteiskuntaa – sitä, miten työskennellään ja mitä kulutetaan. Puhe köyhistä ja rikkaista aiheuttaa vain sekaannusta. Kommunismi ei tarkoita rahan ottamista rikkailta, eivätkä vallankumoukselliset jaa rahaa köyhille.

KILPAILU

Yritykset kilpailevat keskenään ja taistelevat toisiaan vastaan markkinoiden hallinnasta. Olemme kuvanneet, kuinka ihmistoiminnan eri alueet eriytyivät toisistaan. Vaihtosuhte jakoi yhteiskunnan ammattikuntiin, mikä tuki kauppatavarajärjestelmän kehittymistä. Silti, kuten voidaan yhä nähdä, kehittyneen kapitalismin maassakaan esimerkiksi maaseudulla ei ole todellista kilpailua eriytyneiden mutta vakaasti jaettujen toimien (esimerkiksi leipurin ja suutarin) välillä. Kapitalismi ei kuitenkaan tarkoita pelkästään yhteiskunnan jakautumista ammattikuntiin, vaan ennen kaikkea teollisuuden osien jatkuvaa

keskinäistä kamppailua. Jokainen määrä arvoa on olemassa vain muita arvoja vastaan. Se, mitä ideologisesti kutsutaan itsekkyydeksi tai kaikkien sodaksi kaikkia vastaan, on välttämätön osa maailmaa, jossa jokaisen on kamppailtava voidakseen myydä. Näin ollen taloudellinen väkivalta – samoin kuin aseellinen väkivalta sen seurauksena – ovat kapitalistiseen järjestelmään kuuluvia ominaisuuksia.

Menneisyydessä kilpailulla oli myönteisiä vaikutuksia: se rikkoi feodaaliset säännökset ja korporatistiset rajoitukset ja mahdollisti pääoman maailmanvalloituksen. Nyt se tuottaa pelkkää jätettä. Se kehittää arvoa nopeasti lisäävää tuotantoa, vaikka tämä olisi tarpeetonta ja toissijaista, ja estää tarpeellista tuotantoa, mikäli tälle ei ole maksukykyistä kysyntää.

Kilpailu eristää tuotantojärjestelmän osat itsenäisiksi kilpakumppaneiksi, jotka kaikki pyrkivät kasvattamaan omaa arvoaan. Tätä välttämättömyyttä ei poista minkäänlainen organisaatio, suunnitelma tai muu hallinta. Valtiovalta ja kansanvalta ovat molemmat voimattomia tämän välttämättömyyden edessä. Kilpailua ei aja eteenpäin yksilön vapaus, ei edes kapitalistin vapaus, vaan pääoman vapaus. Pääoma voi elää vain syömällä itseään. Se tuhoaa kaiken sisällön selvitäkseen muotona. Se tuhoaa materiaaliset osatekijänsä (elävän ja menneen työn) selvitäkseen itseään kasvattavana summana.

Jokaisella kilpailevalla pääomalla on tietty voiton suhdeluku, ja korkeinta suhdelukua etsien ne liikkuvat tuotannonalalta toiselle. Ne siirtävät itsensä tuottoisimmalle alalle laiminlyöden muita. Kun tietty ala täyttyy pääomasta, sen voitollisuus laskee, jolloin pääomat siirtyvät eteenpäin (monopolit muuttavat, mutta eivät poista tätä dynamiikkaa). Tämä prosessi johtaa voiton suhdeluvun asettumiseen tiettyyn

keskiarvoon tietyssä yhteiskunnassa tiettyinä aikana. Pääomia ei palkita niinkään niiden omassa tuotantolaitoksessa realisoidun voiton mukaisesti, vaan pikemminkin suhteessa voiton keskimääräiseen yhteiskunnalliseen asteeseen sekä siihen paljonko yritykseen on sijoitettu. Näin ollen eri pääomat eivät riistä vain omia työntekijöitään vaan pääomien kokonaisuus riistää koko työväenluokkaa. Näissä liikkeissään pääoma toimii ja paljastaa itsensä sosiaalisena voimana, joka hallitsee koko yhteiskuntaa. Pääoma yhdentyy ja tulee sosiaaliseksi voimaksi juuri tässä yksittäisten pääomien kilpailulle ja vastakkainasettelulle rakentuvassa prosessissa.¹⁷ Kohdatessaan proletariaatin tai muita (kansallisia) kapitalistisia yksiköitä se on suhteellisen yhdenmukainen kokonaisuus. Se järjestää koko yhteiskunnan suhteet ja tarpeet etujensa mukaisesti. Tämä tapahtuu kaikkialla: pääoma perustaa valtion ja kansakunnan paitsi muita kansallisia pääomien kokonaisuuksia niin myös proletariaattia vastaan. Kapitalististen valtioiden välisessä vastakkainasettelussa sota on viimekätinen keino ratkaista kansallisten pääomien kilpailu.

Mikään ei muutu niin kauan kuin on tuotantoyksiköitä, jotka pyrkivät kasvattamaan arvoaan. Mitä tapahtuu, kun valtio (kutsutaan sitä sitten "demokraattiseksi", "proletaariseksi" tai "työläisten valtioksi") ottaa kaikki tuotantoyksiköt hallintaansa, mutta säilyttää niiden olemuksen erillisinä yrityksinä? Joko nämä valtionyritykset noudattavat voitontekemisen ja arvon lakia, ja kaikki säilyy ennallaan, tai ne eivät noudata sitä, mutta eivät myöskään tuhoa sitä, ja kaikki menee pieleen.¹⁸

17 Ks. Voiton suhdeluvun laskutendenssistä Pääoman kolmannesta osasta (sen kolmessa ensimmäisessä osassa, luvussa 1).

18 Engels, Selected Writings, s. 217-218.

Sisäisesti yritys järjestäytyy rationaalisesti: pääoma käyttää despoottista valtaa työläisiin. Ulkopuolella markkinoilla, joilla yritykset kohtaavat toisensa, järjestystä on vain epäjärjestyksen pysyvässä ja kausittaisessa tukahduttamisessa, jota seuraavat kriisit ja tuho. Vain kommunismi voi hävittää tämän hallinnoidun epäjärjestyksen, ja se tekee sen lakkauttamalla tuotantolaitosten erillisyyden.

PÄÄOMAN RISTIRIIDAN ERI PUOLIA

Pääoma on yhdistänyt maailman sosiaalisesti ja luonut globaalin yhteiskunnan, jossa kaikki tuotanto on enenevässä määrin koko ihmiskunnan toiminnan tulosta. Samalla maailma on kuitenkin jakautunut kilpaileviin yrityksiin, jotka tuottavat tehdäkseen voittoa ja myydäkseen mahdollisimman paljon. Kaikki yritykset pyrkivät turvaamaan pääomansa arvon kasvattamisen olosuhteet. Jokaisella niistä on taipumus tuottaa yli markkinoiden tarpeen ja pyrkimys myydä silti kaikki tuotteensa toivossa, että ainoastaan kilpailijat kärsisivät ylituotannosta.¹⁹

Ylituotannon seurauksena kehittyy myynnin lisäämistä edistäviä toimintoja. Arvoa kierrättävien tuottamattomien työläisten määrä kasvaa suhteessa arvoa tuottaviin työläisiin. Tässä kierrossa ei ole kuitenkaan kyse hyödykkeiden aineellisesta liikuttamisesta. Kuljetusteollisuus luo todellista arvoa, sillä hyödykkeen siirtäminen paikasta toiseen muuttaa sen käyttöarvoa. Hyödykkeen saatavuuden paraneminen lisää sen hyödyllisyyttä. Tässä kierrolla viitataan arvon liikkeeseen, ei fyysiseen siirtämiseen. Esine ei esimerkiksi liiku, jos sen omistaja vaihtuu, mutta se

19 Paul Mattickin Marx ja Keynes -teoksessa analysoidaan erinomaisesti kapitalismin kriisejä, vaikkei tavoitetaakaan kommunismin dynamiikkaa.

pysyy samassa varastorakennuksessa. Tässä operaatiossa se on myyty ja ostettu ilman että sen käyttöarvo olisi muuttunut. Kuljetuksen tapauksessa tilanne on eri.²⁰

Ostamisen ja myymisen eli tuotteen arvon realisoitumisen markkinoilla aiheuttamat ongelmat synnyttävät monimutkaisen mekanismin, johon kytkeytyy luotto-, pankki-, vakuutus- ja mainosalan toimintaa. Pääomasta tulee eräänlainen loinen, joka varaa merkittävän ja jatkuvasti kasvavan osuuden yhteiskunnan resurssien kokonaisuudesta vain hallinnoidakseen arvonsa kasvua. Kirjanpito, jota sinänsä tarvitaan kaikissa kehittyneissä yhteisöllisissä muodostelmissa, on muuttunut raunioita taakseen jättäväksi byrokraattiseksi koneistoksi, joka on syrjäyttänyt yhteiskunnan todelliset tarpeet niistä huolehtimisen sijaan. Samaan aikaan pääoma keskittyy: monopolit hillitsevät ylituotannon ongelmia ja kuitenkin kärjistävät niitä. Pääoma pääsee ulos tästä tilanteesta vain aika ajoin ilmaantuvien kriisien avulla. Ne tasaavat tarjonnan hetkellisesti kysynnän tasolle. (Kyse on tosin vain maksukykyisesti kysynnästä, sillä kapitalismissa tuotteet kiertävät vain ostamalla ja myymällä, eikä todellisten tarpeiden täyttämättä jäämisellä ole merkitystä. Itse asiassa pääoma aiheuttaa alituotantoa suhteessa niihin todellisiin tarpeisiin, joita se ei täytä.)

Kapitalistiset kriisit eivät ole vain kauppatavaran kriisejä. Ne ovat kriisejä, jotka kiinnittävät tuotannon arvoon ja sille alisteiseksi. Niiden vertaaminen ennen 1800-lukua koettuihin esikapitalistisiin kriiseihin helpottaa asian ymmärtämistä. Tuolloin maataloustuotannon lasku johtui huonoista sadoista. Seurauksena maatalousväen oli mahdollista ostaa vähemmän teollisia tuotteita, mikä ajoi vielä heikon teollisuuden nopeasti

pulaan. Nämä kriisit perustuivat luonnollisiin (ilmastollisiin) olosuhteisiin. Entä kun kauppiaat spekuloiivat maissilla ja pitivät sitä varastossa nostaakseen sen hintaa aiheuttaen samalla nälänhädän? Tällöin kauppatavaran ja raha olemassaolo oli kriisin ehto. Toisiaan seuraavat ostot ja myynnit ovat näet ajallisesti erillisiä tapahtumia. Kauppiaan ja itseään kasvattavan arvon näkökulmasta maissin ostaminen ja sen jälleenmyyminen ovat kaksi eri asiaa: niiden välisen ajan ainoa olennainen määrittäjä on odotetun voiton määrä. Silti tällaisessakin tapauksessa kauppajärjestelmä vain syvensi luonnollisista syistä kehittynyttä kriisiä. Tämän kaltaisissa tapauksissa on kysymys esikapitalistisesta tai heikon kapitalismin järjestelmästä, jollainen vallitsee esimerkiksi nykypäivän Kiinassa ja Venäjällä, joissa huonot satovuodet vaikuttavat yhä merkittävästi talouteen.

Kapitalistinen kriisi puolestaan seuraa arvon ja tuotannon pakkoliitosta. Kapitalismissa arvo on ottanut tuotannon haltuunsa. Tuotetaan ikään kuin markkinoilla vallitseva tarve olisi rajaton. Pääoma yrittää ylittää kysynnän rajoja luotonannolla, markkinoiden järjestämisellä ja valtiollisilla väliintuloilla. Nämä eivät muuta pääoman luonnetta, vaan kehittävät sen toiminnan lakia. Markkinoiden kyllästymistä seuraa talouden hidastuminen, jopa joidenkin maatalous- ja teollisuushyödykkeiden tuhoutuminen sekä työttömyyden kasvu. Tämä ongelma on tunnettu teollisesta vallankumouksesta lähtien, eikä se ole kadonnut mihinkään.²¹ Tilanne on nykyisin jopa aiempaa pahempi, mikäli otetaan huomioon tuotantovoimien kehitys. Ero siinä, kuinka pääoma kykenee käyttämään tuotantovoimia, ja kuinka niitä voitaisiin käyttää toisella tavalla järjestetyssä yhteiskunnassa, ei ole milloinkaan ollut

21 Engels, Selected Writings, s. 207-216.

suurempi. Pääoma ei ole koskaan ollut yhtä tuhoava ja voimavaroja hukkaava kuin nykyisin.

Kriisit eivät osoita ainoastaan, kuinka vaihto- ja käyttöarvon, vaihdettavuuden ja hyödyn välinen yhteys on pirstoutunut. Ne eivät osoita pelkästään sitäkään, että tätä maailmaa hallitseva logiikka on yritysten tarve kasvattaa arvon määrää eikä ihmisten tarpeiden tyydyttäminen (eikä myöskään rikkaiden rikastuttaminen, kuten vulgaarit kapitalismikriitikot esittävät). Keskeistä on nähdä kapitalististen kriisien ero esikapitalismin väijäämättömiin kriiseihin. Nykykriisejä ei voida selittää niiden välttämättömyydellä. Niiden syy ei ole luonnollinen vaan yhteiskunnallinen. Kriisissä kaikki teollisen toiminnan osat – raaka-aineet, koneet ja työläiset – ovat yhä käytettävissä, mutta niitä ei käytetä tai alikäytetä. Ne eivät ole niinkään aineellisia objekteja kuin yhteiskunnallisia suhteita, sillä itse asiassa ne ovat olemassa tälle yhteiskunnalle vain arvon yhdistäessä ne. Tämä ilmiö ei ole luonteeltaan teollinen, sillä se ei kumpua tuotannon teknisistä edellytyksistä. Sen taustalla on yhteiskunnallinen suhde, jossa tuotannon kokonaisuus ja itse asiassa koko sosiaalinen rakenne (sikäli kuin tuotanto on vallannut koko yhteiskunnan) on alisteinen kaupankäynnin säännöille. Kommunismin ainoa päämäärä on tuhota kauppatavarasuhde ja siten järjestää koko yhteiskunta uudelleen.

Arvon keskuksina ja välineinä toimivien yritysten verkosto lankeaa valtana yhteiskunnan ylle. Ihmisten moninaiset tarpeet (kuten asuminen, ruoka ja kulttuuri) alistuvat tälle järjestelmälle ja saavat jopa sen mukaisen muodon.²² Tarpeet eivät määritä tuotantoa, vaan tuotanto – todellisena tavoitteenaan arvon lisääminen – määrittää tarpeet.

Asuinrakennuksia mieluummin rakennetaan toimistoja. Monet talot ja asunnot seisovat tyhjiillään suurimman osan ajasta, koska ihmiset, jotka ovat ostaneet tai vuokranneet ne, ovat ainoita, joilla on niihin käyttöoikeus. Miljoonien ihmisen nähdessä nälkää pääoma laiminlyö maataloustuotantoa maailmanlaajuisesti ja kehittää sitä vain siellä, missä se mahdollistaa arvon kasaamisen. Kehittyneissä maissa autoteollisuus on kasvanut yli ihmisten tarpeen, koska sen voitellisuus kasvaa ristiriidoista huolimatta. Heikosti kehittyneet maat voivat rakentaa vain keskimääräisesti voittoa tuottavia tehtaita. Taipumus ylituotantoon edellyttää lähes kaikissa kehittyneissä maissa jatkuvaa sotataloutta. Tuhoavat voimat otetaan käyttöön tarvittaessa, sillä sodat ovat edelleen yksi keino vastata kriisikehitykseen.

Palkkatyö itsessään on ollut absurdia jo vuosikymmenten ajan. Se pakottaa osan työvoimasta kuluttavaan tehdastyöhön ja toisen osan tuottamattomalle sektorille. Jälkimmäisen tehtävänä on helpottaa tuotteiden myyntiä sekä ottaa vastaan mekanisaation ja automatisaation tuottavasta työstä irrottamat ihmiset ja muuttaa heidät kuluttajien massaksi. Tämä on toinen tapa hallita kriisiä. Pääoma ottaa haltuunsa tieteen ja tekniikan ja ohjaa tuotannon alueella tehtävää tutkimusta saadakseen selville alat, jotka mahdollistavat korkeimmat voitot. Tuottamattomalla puolella se kehittää hallintoa ja markkinointia. Näin ihmiskunta jakautuu lopulta kolmeen ryhmään: tuottavat työläiset, jotka työ usein tuhoaa fyysisesti; tuottamattomat työläiset, joista suurin osa muodostaa pelkän jätteen lähteen; köyhissä maissa ja varakkaiden maiden marginaaleissa elävät ei-palkansaajat, joita pääoma ei kykene integroimaan. Näitä ihmisiä tuhoutuu tasaisin väliajoin sodissa, jotka ovat

suoraan tai välillisesti maailmantalouden kapitalistisen ja imperialistisen järjestyksen seurausta.

Brasilian kaltaisten takapajuisten talouksien kehitys on eittämättä todellista, mutta perustuu aiempien elämänmuotojen osittaiselle tai täydelle tuhoamiselle. Kauppatavarayhteiskunta vie köyhältä maatalousväeltä toimeentulon edellytykset ja ajaa heidät laitakaupunkien hökkelikylien tungokseen ja kurjuuteen. Näissä maissa vain vähemmistö väestöstä on riittävän ”onnekasta” työskennelläkseen tehtaassa tai toimistossa; loput ovat alityöllistettyjä tai työttömiä.

PROLETARIAATTI JA VALLANKUMOUS

Pääoma luo voiton tekemistä varten yritysten verkoston, jota valtiot puolustavat perustehtävänä. Samalla se luo valtavan joukon yksilöitä, joiden on noustava sitä vastaan.²³ Tämä joukko ei ole homogeeninen, mutta se tulee takomaan yhtenäisyytensä kommunistisessa vallankumouksessa riippumatta osiensa erilaisista tehtävistä.

Vallankumous saa aina alkunsa todellisista tarpeista ja sietämättömiksi tulleista elinolosuhteista. Näin käy myös pääoman luoman proletariaatin tapauksessa. Suurin osa maailman väestöstä on jäänyt vaille tuotantovälineitä, ja sen on myytävä työvoimaansa elääkseen. Jotkut onnistuvat tässä ja ovat tuottavia. Toiset myyvät, mutta heidän työnsä on tuottamatonta. Lopuksi on niitä, jotka eivät saa

23 J. Boggs, Pages of a Negro Worker's Notebook. New York: Monthly Review Press, 1964. (Kiinnostava teos sen mustasta nationalismista huolimatta.)

työvoimaansa kaupaksi, sillä pääoma ostaa elävää työtä vain, kun se uskoo voivansa kasvattaa arvoaan kohtuullisessa suhteessa. Näin heidät on suljettu ulos tuotannosta.

Jos proletaari ymmärretään vain tehdastyöläisenä (tai vielä ongelmallisemmin ainoastaan yleisesti ruumiillisen työn tekijänä) tai köyhänä, ei huomata, mikä hänen olosuhteissaan on kumouksellista. Proletariaatti on tämän yhteiskunnan negaatio. Se ei muodostu joukosta köyhiä vaan kaikista, jotka ovat epätoivoisia, ”reservittömiä”²⁴ ja vailla muuta menetettävää kuin kahleensa. Se koostuu niistä, jotka eivät ole mitään, joilla ei ole mitään, ja jotka eivät voi vapauttaa itseään hävittämättä koko yhteiskunnallista järjestystä. Proletariaatti on nykyisen yhteiskunnan hajottava voima, sillä yhteiskunta on riistänyt sen elämästä lähes kaikki myönteiset ulottuvuudet. Näin ollen proletariaatti on myös itsensä tuho. Kaikki teoriat (yhtä lailla porvarilliset, fasisistiset, stalinistiset, vasemmistolaiset), jotka glorifoivat ja ylistävät proletariaattia sen nykymuodossa ja odottavat siltä myönteistä panosta arvojen puolustajana tai yhteiskunnan tervehdyttäjänä ovat vastavallankumouksellisia.²⁵ Proletariaatin palvonnasta on tullut eräs pääoman tehokkaimmista ja vaarallisimmista aseista. Kuitenkin proletariaatin puuttuessa asioiden normaaliin kulkuun se osoittaa joka kerta olevansa nyky-yhteiskunnan negaatio. Sillä ole arvoja tarjottavanaan ja sen ainoa rooli tässä yhteiskunnassa on tuhoava.

24 Reservittömien käsitteen kehitti italialainen kommunisti Amadeo Bordiga toisen maailmansodan jälkeen. Tarkoitus ei ollut määritellä proletariaattia uudelleen vaan palata alkuperäiseen määritelmään. Pääomassa kuvailtu proletariaatti on ymmärrettävä rinnakkain aiempien analyysien kanssa esimerkiksi Hegelin oikeusfilosofian kritiikissä (1843).

25 Tätä useat nk. vallankumoukselliset tekevät suuren osan ajasta.

Proletariaatti ei ole työväenluokka vaan yhteiskunnallinen suhde.²⁶

Se on vanhan maailman alati läsnä oleva tuho, mutta vain potentiaalisesti. Tästä tulee todellista vain yhteiskunnallisten jännitteiden kiristyessä ja yhteiskunnan kuohuessa. Tällöin pääoma tekee siitä kommunismin toteuttajan. Proletariaatista tulee vallitsevan yhteiskunnan kumoaja vasta, kun se yhdistää itsensä ja järjestäytyy luokaksi – ei tehdäkseen itsestään hallitsevaa luokkaa porvariston paikalle vaan tuhotakseen luokkayhteiskunnan. Tämän jälkeen on vain yksi yhteiskunnallinen toimija: ihmiskunta. Ennen tällaista konfliktin ajanjaksoa proletariaatti kuitenkin typistyy pääoman koneiston osaksi (ja juuri tämä on rooli, jossa pääoma palvoo työläistä osana vallitsevaa yhteiskunnallista järjestelmää).

Vaikka esimerkiksi Yhdysvalloissa ja eräissä muissa maissa pääoman kehitys on vähentänyt tehdastyöläisten määrää, proletariaatista ei ole mahdollista päästä eroon. On totta, että reformeilla on lähennetty tuottavia – yleensä koulutettuja ja valkoisia – työläisiä pääomaan. Joidenkin tuottamattomien työläisten, esimerkiksi alemman tason toimistotyöntekijöiden, palkat ja elinolot muistuttavat tehdastyöläisten olosuhteita, mutta toiset on onnistuttu houkuttelemaan toistaiseksi pääoman tukijoiksi. Lisäksi on selvää, että ainakaan tällä hetkellä merkittävä osa palkkatyön ulkopuolella olevista köyhistä ei kykene osallistumaan vaikuttavasti vallankumousprosessiin takapajuisuutensa ja eristyneisyytensä vuoksi. Joka tapauksessa vallankumouksen tulevat epäilyksettä käynnistämään kaikkein epätoivoisimmat, reservittömät ja omaisuusdettomat, kun taas tuottavien työläisten asema tuotantokoneistossa tulee tarjoamaan näille ratkaisevan roolin

vallankumouksellisessa toiminnassa (edempänä lisää talouden käyttämisestä luokkataistelun aseena).

Tehtaiden proletariaatti ei siis menetä keskeistä merkitystään, vaikka luokan muiden osien onkin täydennettävä sitä vallankumouksessa. Vähitellen vallankumouksellisista tulee yhtenäinen joukko ja erot luokka-asemassa alkavat kadota maailmanyhteisön tieltä. Tämä on kuitenkin vallankumouksellisen prosessin tulos, ei sen lähtökohta. Kun tuottavat työläiset järjestävät itse yhteisen työnsä yhdistyneinä tuottajina, heidän on mahdollista iskeä yhteiskunnan juurille, sen materiaaliseen perustaan eli tuotantoprosessiin. Tuottavien työläisten erityinen yhteiskunnallinen asema tarjoaa heille muista eroavia tehtäviä myös vallankumouksessa. Tämä on eri asia kuin työväenluokan yleinen puolustuspuhe, jossa työ (erityisesti ruumiillinen) esitetään jonkinlaisena ikuisena autuutena. Tuottavien työläisten glorifiointi (ouvrierismi tai laborismi) on intellektualismin kääntöpuoli.

Proletariaatti käynnistää kommunistisen vallankumouksen tietämättä ennalta tekevänsä niin (vaikkakin tietoisuus sen tehtävästä on hyödyksi, koska se mahdollistaa tehokkaamman toiminnan). Kuten Amadeo Bordiga esittää vielä jossain määrin mekaanisesti, prosessi ei etene taloudellisesta määräytyneisyydestä luokkatietoisuuteen ja edelleen luokkatoimintaan, vaan taloudellisesta määräytyneisyydestä luokkatoimintaan ja sen jälkeen luokkatietoisuuteen. Proletariaatin on käytettävä asetta, jonka sen yhteiskunnallinen funktio sille tarjoaa. Vaatiessaan korkeampia palkkoja tuottavat työläiset voivat esimerkiksi painostaa työnantajaansa järjestämällä vakiintuneeseen tapaan istumislakon. Voittaakseen proletariaatin on kuitenkin vietävä toimintansa logiikka loppuun asti: työläisten on luotava yhteyksiä muihin

tuotantolaitoksiin ja pyöritettävä tuotantoa yhteisillä voimillaan niissä kaikissa. Tässä tilanteessa arvoa ei tietenkään voida enää käyttää. Rahoituspääoman sijaan työläisten on nojattava omaan tehtäväänsä tuotannossa eli työprosessiin. Tämä halkaisee palkkatyön kaksoisluonteen ja erottaa työ- ja arvomekanismin toisistaan. Samaan aikaan kulutuksen alueella todellisten tarpeiden täyttäminen päättää yhteiskunnallinen kauppatavarasuhteiden kauden: vain käyttö ja käyttöarvojen kierto säilyvät.

IHMISYHTEISÖN MUODOSTUMINEN

Alkuperäinen yhteisö on liian köyhä ja heikko käyttääkseen hyväkseen työn kaikkia potentiaaleja. Se tuntee työn vasta sen välittömässä muodossa, sillä sen jäsenet toimivat välittömän toimeentulon tarpeesta. Työ ei ole vielä kiteytynyt eikä kasaantunut työvälineisiin; mennyttä työtä ei säilötä. Tämän tullessa mahdolliseksi vaihdosta tulee välttämätöntä. Tuotannon kierrättämiseksi sitä voidaan mitata vain abstraktina työnä, keskimääräisellä työajalla. Elävä työ on toiminnan perusta ja työaika sen välttämätön mitta. Työaika taas materialisoituu rahassa. Tästä alkaen luokat riistävät luokkia, luonnollisten katastrofien seuraukset pahenevat, ja toisiaan vastaan kamppailevat valtiot ja imperiumit alkavat nousta ja tuhoutua. Ajoittain imperiumien romahtaessa vaihtosuhteet saattavat katketa. Nämä katkokset saattavat kestää vuosisatoja, joiden aikana talous näyttää kääntyvän takaisin kohti omavaraistaloutta.

Historian tässä vaiheessa ihmiskunnalta puuttuu vielä tuotantokoneisto, joka voisi tehdä ihmistyön riistämisestä tarpeetonta. Kapitalismin rooli on nimenomaan kasata menneitä työtä. Teollisen kompleksin ja kaiken kiinteän pääoman²⁷ olemassaolo osoittaa, että ihmisen yhteiskunnallinen toiminta on vihdoinkin materialisoitunut välineeseen, joka voi – jos ei sentään pystyttää paratiisia maan päälle – ainakin käyttää resursseja parhaalla mahdollisella tavalla ja jopa luoda kokonaan uusia resursseja tarpeiden täyttämiseksi. Arvon merkitys tuotannon säätelijänä taas on peräisin vaiheesta, jolloin elävä työ oli pääasiallinen tuotannontekijä. Teollisuuden muodostuttua tuotannon keskeisimmäksi osaksi, arvosta tulee tarpeetonta, ja sen aseman säilyminen tämän jälkeen on katastrofaalista. Arvo – se, mikä rahassa konkretisoituu riippumatta rahajärjestelmän yksinkertaisuudesta tai monimutkaisuudesta – perustuu aina työhön yleisessä mielessä, siis yhteiskunnalliseen ja yksilölliseen energiaan, joka työssä tuotetaan ja kulutetaan. Arvo on tuotannon välttämätön välittäjä niin kauan kuin tämä energia ei ole luonut yhtenäistä tuotantojärjestelmää koko maailmaan. Siitä lähtien se on kehityksen este.²⁸

Kommunismi tarkoittaa loppua sarjalle tuotannon välittäjiä. Nämä käyvät tarpeettomiksi juuri menneen työn kasautumisen myötä, vaikka olivatkin sen toteuttamiseksi välttämättömiä (huolimatta kärsimyksestä, jota aiheuttivat). Tässä vaiheessa on hyödytöntä säilyttää arvon kaltaisia yhteiskunnalliselle toiminnalle ulkoisia välittäjiä ja kannustimia. Kasaantunutta tuotantoinfrastruktuuria on vain muutettava ja kehitettävä.

27 Pääoma, Osa. II, Luvut VIII, X, ja XI kiinteästä ja kiertävästä pääomasta.

28 Ks. Grundrisse.

Kommunismi vertaa käyttöarvoja päättääkseen eri tuotantojen kehittämisen välillä. Se ei palauta yhteiskunnallisen elämän osatekijöitä pienimpään yhteiseen nimittäjään (niihin sisältyvään keskimääräiseen työaikaan). Kommunismi järjestää aineellisen elämän tarpeiden vuorovaikutuksen pohjalta. Tämä ei sulje pois konfliktien tai edes joidenkin väkivallan muotojen mahdollisuutta saati muuta ihmisiä enkeleiksi.

Kommunismi tarkoittaa yhteiskuntaa aiemmin yhdenmukaistaneiden instituutioiden loppua: politiikan aika on ohi. Kommunismi ei ole demokraattista eikä diktatorista. Toki se on "demokraattista", jos tällä tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, että kaikki yhdessä vastaavat yhteiskunnallisesta toiminnasta. Tämä ei kuitenkaan tapahdu siksi, että ihmiset yhtäkkiä innostuisivat hallinnoimaan yhteiskuntaa uudella tavalla tai omaksuisivat uuden demokraattisen periaatteen, vaan koska toiminnan voivat nyt järjestää vain ne, jotka siihen osallistuvat. Toisin kuin demokratian puolestapuhujat väittävät, tämä on mahdollista vasta kommunismissa, jossa elämän eri osa-alueet sulautuvat yhteisöön, ja jossa erillistä toimintaa ja tuotantoa ei enää ole. Tämä voi tapahtua vain arvon tuhoutumisen myötä. Yritysten välinen vaihto estää yhteisöä vastaamasta omasta aineellisesta elämästään. Arvon ja vaihdon tavoitteet asettuvat perustavasti ihmisiä ja heidän tarpeitaan vastaan. Yrityksen ainoa tarkoitus on arvonsa kasvattaminen, ja sitä on mahdollista johtaa vain tähän päämäärään (tämän vuoksi kapitalistit ovat pelkkiä pääoman toimitsijoita). Yritys hallitsee hallitustaan. Järjestääkseen elämänsä omaehtoisesti työväen on hävitettävä yritysmuodon taakka sekä tuhoettava kauppataavaramuoto, joka saa yksilön kohtelevaan muita vain oman elantonsa välineinä.

Hallintakysymykset ovat toissijaisia, ja olisi absurdia tavoitella jokaiselle jaettavia yhteiskunnan hallintavuoroja. Kirjanpidolla ja muulla hallinnollisella työllä ei enää ole etuoikeutettua asemaa suhteessa muuhun toimintaan. Jokainen voi osallistua tai olla osallistumatta niihin.

”Demokratia on ristiriitainen käsite, valhe ja silkkaa tekopyhyyttä. Mielestäni tämä pätee hallinnon kaikkiin muotoihin. Poliittinen vapaus on farssi, mielikuvitusta ja pahin mahdollinen orjuuden muoto. Kuten myös poliittinen tasa-arvo. Tämän vuoksi demokratia on revittävä riekaleiksi yhdessä muiden hallintomuotojen kanssa. Tämä tekopyhä muoto ei voi jatkaa enää. Sen sisäinen ristiriita on paljastettava päivänvalossa: vaihtoehtona on todellinen orjuus, joka edellyttää avointa despotismia; tai todellinen vapautta ja tasa-arvoa, joka tarkoittaa kommunismia.”²⁹

Kommunismissa yksilöitä ulkoa päin yhteen kokoava voima on käyttökelpotonta. Tätä utopiasosialistit eivät koskaan ymmärtäneet. Lähes kaikki heidän mielikuvitusyhteiskuntansa – olivatpa ne sinänsä miten näkemyksekkäitä tai ansiokkaita hyvänsä – edellyttivät ankaraa suunnittelua ja melkein totalitaarista organisaatiota. He yrittivät mallintaa riistottomia mutta järjestelmällisiä yhteiskunnallisia muotoja, jotka pohjautuisivat ihmisen luontaiseen vuorovaikutukseen. Utopistasosialistit organisoivat kuitenkin yhteiskunnallista elämää etukäteen. Tällainen autoritaarisuus ei kelpaa monille. Etenkin anarkisteille yhteiskunnan on oltava jatkuvaa luomista. Todellinen ongelma piilee kuitenkin siinä, että vasta määrätyt yhteiskunnalliset suhteet aineellisen tuotannon tietyllä kehitystasolla tekevät yksilöiden välisen harmonian mahdolliseksi ja välttämättömäksi. Tällöin heidän automaattinen osansa kollektiivisessa

29 Engels, "Progress of Social Reform on the Continent," *The New Moral World*, 4 Nov. 1843.

toiminnassa täyttää heidän tarpeensa ilman että heitä käytettäisiin työkaluina. Kommunismin ei tarvitse yhdistää sitä, mikä ei enää ole erotettua.

Vastaava rajoittavien muotojen häviäminen koskee myös globaalia ja universaalia tasoa. Valtiot ja kansakunnat olivat kehityksen välttämättömiä työkaluja, mutta ovat sen jälkeen muuttuneet puhtaan taantumukselliseksi organisaatioiksi. Niiden ylläpitämistä yhteiskunnallisista jakolinjoista on tullut kehityksen este: ihmiskunta kokonaisuudessaan on ainoa kuviteltavissa oleva ulottuvuus.

Vastakkainasettelu ruumiillisen ja henkisen työn sekä luonnon ja kulttuurin välillä oli aiemmin itsestäänselvä. Työn järjestäjän erottaminen tekijästä nosti tuottavuutta. Nykyisellä kehitystasolla tällaisia jaotteluja ei kuitenkaan enää tarvita. Ne ovat vain rasite ja osoittavat järjenvastaisuutensa yhtä lailla työelämän, kulttuurin kuin koulutuksen alueella. Kommunismi tuhoaa jaon rampautuneiden ruumiillisen työn tekijöiden ja hyödyttömiksi jääneiden toimistotyöläisten välillä.

Sama pätee ihmisen ja ympäristön vastakkainasetteluun. Ihmiset loivat yhteiskuntansa kamppailien luonnon ylivaltaa vastaan. Nykyisin ihminen on uhka luonnolle. Kommunismi tarkoittaa ihmisen ja luonnon välisen ristiriidan ratkeamista.

Kommunismi lopettaa talouden erillisenä ja etuoikeutettuna alueena, josta kaikki muu riippuu mutta jota samalla halveksitaan ja pelätään. Ihminen tuottaa ja uudelleentuottaa olemassaolonsa ehdot. Kapitalismissa työstä, jolla ihminen ottaa ympäristönsä haltuunsa, on tullut pakko ja vastakohta levolle, vapaa-ajalle ja todelliselle elämälle. Tämä vaihe oli historiallisesti tarpeellinen menneen työn kasaamiseksi, sillä vasta se lopulta mahdollistaa vaiheen ylittämisen. Pääoman ja

arvontuotannon valta merkitsee, että yhteiskunta on alisteinen tuotantosuhteiden diktatuurille. Kun yksilö tuottaa jotain, hän uhraa elämästään aikaa nauttiakseen siitä myöhemmin. Nautinto ei lähes koskaan liity työhön tai sen luonteeseen, vaan työ on ainoastaan keino tulla toimeen. Kommunismi purkaa tuotantosuhteet ja sekoittaa ne yhteisöllisiin suhteisiin. Se ei tunne erillistä toimintaa eikä työtä leikin vastakohtana. Pakko tehdä samaa työtä viikosta ja vuodesta toiseen katoaa samoin kuin erottelu ruumiillisen ja henkisen työn tekijöihin. Kasaantunut työ sisällyttää itseensä tieteen ja teknologian, minkä jälkeen tutkimus ja työ, toiminta ja sen arviointi sekä opettaminen ja työskentely voivat olla yhtä ja samaa toimintoa. Joistakin tehtävistä kuka tahansa voi ottaa vastuun, ja automaation yleistyminen muuttaa tuotannon toimintaa perustavasti. Kommunismi ei aseta leikkiä tai ei-työtä vastakkain työn kanssa. Nämä rajalliset ja osittaiset käsitteet kuuluvat kapitalistiseen todellisuuteen. Työ elämänehtojen tuottamisena ja uudelleentuottamisena on ihmisyyden perusominaisuus.³⁰

Ihminen luo ja muuttaa kollektiivisesti olemassaolonsa keinoja. Koneet eivät voi tehdä tätä ihmisen puolesta. Muuten ihmiskunta taantuisi kuin lapseksi, joka saa leluja ilman tietoa niiden alkuperästä. Lapselle alkuperää ei ole olemassa: lelut yksinkertaisesti ovat. Kommunismi ei muuta työtä jatkuvasti miellyttäväksi ja iloa tuottavaksi. Ihmiselämään kuuluu myös vaivannäkö, ei vain nautinto. Jopa runoilijan työssä on kipeät hetkensä. Kommunismi voi vain lakkauttaa erottelun vaivannäön ja nautinnon, luomisen ja palautumisen sekä työn ja leikin välillä.

30 Pääoma, Osa I, Luku 7.

KOMMUNISTINEN VALLANKUMOUS

Kommunismissa ihmiskunta ottaa vaurautensa haltuunsa, mikä tarkoittaa samalla tämän vaurauden vääjäämätöntä ja täyttää muutosta. Tämä edellyttää erillisinä yksiköinä toimivien yritysten ja samalla arvolain tuhoamista. Tarkoitus ei ole yhteiskunnallistaa voittoja, vaan kierrättää hyödykkeitä ilman arvon välitystä. Kommunismi ei käytä kapitalismin jättämää tuotantokoneistoa sellaisenaan. Tavoitteena ei ole vapautua kapitalismin huonoista puolista (arvonlisäys) samalla kun säilytetään sen hyvät puolet (tuotanto). Kuten olemme huomanneet, arvo ja voitontekemisen logiikka kehittävät tuotannon tiettyjä osa-alueita ja lyövät laimin toisia. Kaikenlaisen nykymuotoisen talouden palvonta, kohdistuu se sitten työläisiin (pääoman osana) tai aikamme tieteeseen ja teknologiaan on pelkkää pääoman palvontaa. Kaikki tuottavuuden ja taloudellisen kasvun arvostaminen on pääoman ylistyslaulua.

Toisaalta kommunistinen vallankumous tuotannossa – yritysmuodon tuhoaminen – edellyttää tämän tuotannon käyttöä. Tämä on oleellinen vipu etenkin ensivaiheessa. Tavoitteena ei ole vallata tehtaita vain jotta niihin jätettäisiin hallitsemaan teollista tuotantoa. Tavoite on murtautua tehtaista ulos ja yhdistää tuotantolaitokset toisiinsa ilman vaihtoa. Tällainen liike alkaa lähes itsestään vähentää maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelua ja luoda yhtenäisyyttä muidenkin tuotanto- ja toimialojen välille. Nykyisen teollisuuden rajat tukahduttavat sitä itseään samalla, kun se tukahduttaa muita tuotannon aloja.

Pääoma elää kasatakseen arvoa: se kiinnittää arvon säilötyn, menneen työn muotoon. Kasaantumisesta ja tuotannosta tulee päämääriä itsessään. Kaikki on niille alisteista: pääoma ruokkii

sijoituksiaan ihmistyöllä. Samalla se kehittää tuottamatonta työtä, kuten edellä näimme. Kommunismineen vallankumous on kapina tätä järjettömyyttä vastaan. Se on myös kasaantumisen purkamista, mikä ei tarkoita paluuta menneisiin elämänmuotoihin vaan asioiden palauttamista kohdalleen: tähän saakka ihminen on uhrattu sijoituksille, mutta nyt suunta voidaan kääntää. Tässä mielessä kommunismi asettuu sekä niin kutsuttujen sosialistimaiden (ja niiden virallisten kommunistipuolueiden) produktivismia kuin niitä reformistisia illuusioita vastaan, joiden mukaan muutos on mahdollinen nykyisissä rakenteissa. Talouskasvun ja nollakasvun ideologiat ovat molemmat vastavallankumouksellisia.

Kommunismi ei ole kapitalismin jatkamista rationaalisemmin, tehokkaammin, nykyaikaisemmin, tasa-arvoisemmin tai järjestelmällisemmin. Se ei vastaanota vanhaa aineellista perustaa sellaisena kuin se on, vaan kumoaa sen. Kasaantuneen työn vallitseva rooli tuotantoprosessissa on ennakkoehto sille, että ihmistyön riisto ja tarpeiden alistaminen tuotannolle voidaan lopettaa. Kuitenkin vain kommunismi voi käyttää hyväkseen tämän pääoman aikaansaaman tilanteen.

Kommunismi ei ole sarja vallan haltuunottoa seuraavia toimenpiteitä. Se on liike, joka on jo olemassa, tosin ei vielä tuotantomuotona (kapitalistisen yhteiskunnan sisällä ei voi olla kommunistisia saarekkeita), vaan todellisiin tarpeisiin perustuvana tendenssinä. Kommunismi ei edes tiedä, mitä arvo on. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että eräänä kauniina päivänä suuri joukko ihmisiä alkaisi tuhota arvoa ja voittoa. Kommunismi ei yritä hävittää arvoa, vaan se muuttaa tuotantosuhteita niin, että kaupankäyntiin perustuva

järjestelmä kokonaisuudessaan lakkaa. Ne, jotka teoreettisesti ymmärtävät tämän historiallisen liikkeen, voivat olla hyödyksi ja helpottaa asioiden kulkua.

Kommunistisen vallankumouksen mekanismi on kamppailujen tulosta. Näille kamppailuille ominainen kehitys vie kohti tilannetta, jossa yhteiskunta ei jätä yksilön näköpiiriin muuta mahdollisuutta kuin kokonaan uudenlaisten yhteiskunnallisten suhteiden luomisen. Monet kamppailut näyttävät nykyisin päätyvän umpikujaan, mutta tämä johtuu ainoastaan siitä, että ne voisivat jatkua pidemmälle vain kommunismissa – riippumatta siitä, mitä kamppailuihin osallistuvat itse ajattelevat. Silloinkin kun työläiset esittävät pelkkiä vaatimuksia, voi tilanne kehittyä pisteeseen, jossa ainoa ratkaisu on väkivaltainen konflikti valtion ja sen ammattiliittojen kaltaisten tukijoiden kanssa. Tässä tapauksessa aseellinen kamppailu ja kapina tarkoittavat myös yhteiskunnallisen ohjelman soveltamista sekä talouden käyttämistä aseena. Aseellisen puolen merkitys riippuu kamppailun yhteiskunnallisesta sisällöstä. Voidakseen päihittää vastustajansa väkivaltakoneiston proletariaatin on kyettävä muuttamaan yhteiskuntaa kommunistiseen suuntaan.

”Moderni strategia tarkoittaa porvariston ja talonpoikien emansipaatiota: se on tämän vapautumisen aseellista laajentumista. Proletariaatin emansipaatio tulee saamaan myös erityisen sotilaallisen ilmauksen sekä erityisen sodankäynnin tavan. Tämä on selvää. Tätä strategiaa voi analysoida proletaarin aineellisia olosuhteita tutkimalla.”³¹

Kamppailut eivät ole vielä edenneet pisteeseen, jossa niiden sotilaallinen kehitys olisi edellyttänyt uuden yhteiskunnan ilmaantumista.

31 Engels, Conditions and Prospects of a War of the Holy Alliance against a Revolutionary France in 1852, teoksessa Werke, East Berlin: Dietz, Vol. VII, s. 477.

Proletariaatti ei ole saavuttanut tätä tasoa edes merkittävimpien yhteiskunnallisten konfliktien tai sisällissotien oloissa, kuten Saksassa 1919–21. Kommunistinen näkökulma oli kuitenkin läsnä näiden taisteluiden pinnan alla, eikä niiden merkitystä ole mahdollista ymmärtää ilman sitä. Porvaristo kykeni käyttämään taloutta hyväkseen ja hajottamaan työväenluokan rintamaa esimerkiksi työttömyyden avulla. Proletariaatti sen sijaan ei kyennyt hyödyntämään taloutta etujensa ajamiseen ja kamppaili pääasiassa aseellisesti. Se kykeni luomaan puna-armeijan Ruhriin 1920 mutta ei aseellistamaan omaa yhteiskunnallista funktiotaan.³²

Toisaalla ja toisena aikana mustan vähemmistön mellakat Yhdysvalloissa käynnistivät yhteiskunnallisen muutoksen mutta vain kauppatavaran, eivät itse pääoman tasolla. Nämä ihmiset edustivat vain osaa proletariaatista eivätkä kyenneet käyttämään työtä aseenaan, koska merkittävä osa heistä oli suljettu ulos tuotannon piiristä. He olivat tehtaiden ulkopuolella. Kommunistinen vallankumous taas edellyttää tuotantolaitosten toiminnan perustavanlaatuista muuttamista niiden sisältä käsin. Kapina Yhdysvalloissa jäi kulutuksen ja jakelun tasolle.³³ Kommunismi ei kehity ilman hyökkäystä ytimeen, lisäarvon synnyttämisen keskukseen eli itse tuotantoon. Kommunismi kuitenkin käyttää tätä välinettä vain sen tuhoamiseksi.

32 Hyödyllistä tietoa voi löytää teoksesta *Spartakism to National Bolshevism*, The K.P.D. 1918-24 (Aberdeen Solidarity Pamphlet). Ks. myös F.L. Carsten: *Revolution in Central Europe, 1918-1919*, Temple Smith, 1972.

33 Situationistitkaan eivät tunnistaaneet asiaa tässä mielenkiintoisessa tekstissä: *The Rise and Fall of the Spectacular Commodity Economy* (1967).

Vallankumouksen tekevät reservittömät – ne, joilla ei ole varallisuutta: heidän on pakko luoda sosiaalisia suhteita, jotka tunkeutuvat ulos vallitsevasta yhteiskunnasta. Tämä murros edellyttää kriisiä, joka voi kehittyä hyvin erilaiseksi kuin se, joka pysäytti merkittävän osan taloudesta vuonna 1929. Palkkatyötä vastaan kapinoivien joukkojen yhdentyminen edellyttää yhteiskunnan olevan sellaisissa vaikeuksissa, ettei se enää pysty eristämään kamppailuja toisistaan. Kommunistinen vallankumous ei ole nykypäivän liikkeiden summa, eikä myöskään kehityskulku, jonka etujoukon väliintulo saa niissä aikaan. Se edellyttää yhteiskunnallista shokkia: pääoman usealla tasolla tapahtuvaa hyökkäystä reservittömiä kohtaan, joka voimistaa mutta myös muuttaa heidän toimintaansa. Tällainen mekanismi voi tietenkin toteutua vain maailmanlaajuisessa mittakaavassa ja ennen kaikkea samanaikaisesti useassa kehittyneessä taloudessa.

Edellä sanotusta seuraa, ettei kommunistisessa vallankumouksessa ja yhteiskunnassa ole kyse organisaatiosta. Ensisijainen kysymys ei ole, saavatko työläiset vallan haltuunsa. On absurdia kannattaa nykyisenlaisen työväenluokan diktatuuria. Nykyisellään työläiset eivät kykene hallitsemaan mitään: he ovat pelkkiä arvonlisäysmekanismin osia ja alistettuja pääoman diktatuurille. Tämän työväenluokan diktatuuri ei voisi olla muuta kuin sen edustajien (ammattiyhdistysten ja työväenpuolueiden johtajien) diktatuuria. Tämä on nykytilanne "sosialistisissa" valtioissa ja demokraattisen vasemmiston ohjelma muualla maailmassa.

Kaikki teoriat työläishallituksesta tai työläisten vallasta edustavat vain vaihtoehtoisia ratkaisuja pääoman kriisiin. Vallankumous sen sijaan tarkoittaa jo lähtökohdiltaan koko yhteiskunnan – ihmisten välisten

suhteiden ja heidän elinkeinonsa perustan – muuttamista. Organisaatiota tai "johtajaa" koskevat kysymykset ovat toissijaisia ja riippuvat siitä, mitä vallankumouksella saavutetaan. Tämä pätee yhtä lailla kommunistisen vallankumouksen alkuun kuin siitä nousevaan yhteiskuntaan. Vallankumous ei ala sinä päivänä, kun 51 % työläisistä tulee vallankumoukselliseksi, eikä siten, että nämä ihmiset perustavat itselleen jonkinlaisen päätöksentekuelimen. Hallinnan ja johtamisen ongelmat ovat kapitalismin ongelmia. Kommunistisen vallankumouksen järjestäytymismuoto riippuu sen sisällöstä, kuten minkä tahansa yhteiskunnallisen liikkeen. Puolue vallankumouksen organisaationa järjestäytyy ja toimii tehtävistään riippuen.³⁴

Kommunismien materiaaliset edellytykset eivät olleet kehittyneet vielä 1800-luvulla eivätkä Ranskan, Italian tai Venäjän kaltaisissa maissa edes ensimmäiseen maailmansotaan mennessä. Kommunistisen vallankumouksen olisi pitänyt ensiksi kehittää tuotantovoimia: laittaa pikkuporvarit töihin, teollistaa kaikki alat ja ottaa käyttöön sääntö "ei työtä, ei ruokaa" (joka olisi tietenkin koskenut vain työhön kykeneviä) Tämä on Leninin Valtio ja vallankumous-teoksessa vuonna 1917 kehittämä ohjelma³⁵. Vallankumousta ei kuitenkaan tapahtunut ja sen saksalainen ydin murskattiin. Tuotantovoimien kehittäminen jäi 1900-luvulla kapitalistisen talouskasvun tehtäväksi. Nyt kommunismin materialistinen perusta on olemassa. Enää ei ole tarvetta lähettää tuottamattomia työläisiä tehtaaseen. Tehtävänä on luoda perusta aivan

34 Vallankumouksellisen puolueen rakentamisesta käyty debatti ei sivua tätä kysymystä.

35 Tämä on Leninin Valtio ja vallankumous-teoksessa vuonna 1917 kehittämä ohjelma.

toisenlaiselle teollisuudelle kuin nykyinen ja kehittää pääoman jarruttamatta tieteellistä tutkimusta ja kiinteää pääomaa, joita se käyttää vain itsensä kasvattamiseen. Kommunistisella vallankumouksella on edessään muutoksia ja opettelua. Pakollinen työnteko korvataan muuttamalla työn olosuhteita. Vaihdon ja voitontekemisen loppuminen mahdollistaa alikehittyneissä maissa kiireellisimpien tarpeiden täyttämisen, niiden maatalouden ongelmien ratkaisemisen sekä niiden teollisuuden kehittämisen huomioiden, kuinka niiden olot eroavat kehittyneiden maiden menneisyydestä. Edessä on maailmanlaajuinen kasaantumisen ja sen purkautumisen prosessi, jossa tuotantovoimat kehittyvät täyttämään ihmisten tarpeet.

KOMMUNISMI NYKYISENÄ YHTEISKUNNALLISENA LIIKKEENÄ

Kommunismi ei ole pelkkä sosiaalinen järjestelmä tai tuotantotapa, joka alkaa tulevaisuudessa vallankumouksen jälkeen. Vallankumouksessa kaksi maailmaa kohtaavat. Toisen niistä muodostavat ihmiset, jotka on torjuttu, suljettu ulos todellisista nautinnoista ja joiden koko olemassaolo on toisinaan uhattuna, mutta joilla samaan aikaan on yhteinen tarve löytää toisensa toimiakseen, elääkseen ja selviytyäkseen. Toinen taas muodostuu maailmanlaajuisesta yhteiskunnallisesta taloudesta, joka on teknisesti yksi kokonaisuus, mutta jakautuu toisiaan vastaan asettuviin erillisiin yksiköihin, jotka toteuttavat arvon logiikkaa – logiikkaa, jota seuraten mitä tahansa voidaan tuhota lukuun ottamatta itse arvon kasvattamisen pakkoa.

Nykyisiä tuotantovoimia kehystävä kauppatavaran ja arvon maailma elää omaa elämäänsä; se on tehnyt itsestään autonomisen voiman, jonka laeille ihmisten on alistettava todelliset tarpeensa. Kommunistinen vallankumous tarkoittaa tämän alistumisen tuhoamista. Kommunismi on taistelua sitä vastaan, ja tämä taistelu on ollut käynnissä jo ennen kapitalismin varhaisiakin vaiheita³⁶, mutta ilman mahdollisuutta menestystä.

Aluksi ihmiskunta antoi ajatuksilleen ja maailmankuvalleen itsensä ulkopuolisen alkuperän. Ihmisluonnon salaisuutta etsittiin ihmisen yhteydestä johonkin todellisen maailman ulkopuolella olevaan (jumalaan). Ihminen ymmärrettiin tämän ulkopuolen eikä yhteiskunnallisten suhteidensa tuotteeksi. Vastaavasti ihmisen oli ympäristöönsä sopeutuakseen ensiksi luotava materiaallinen tuotantovoimien verkosto, talous, ulkoisena ja esineellisenä maailmana, joka musertaa ja alistaa häntä, kunnes hänen on mahdollista ottaa se haltuunsa ja muuttaa tarpeidensa mukaiseksi.

Kommunistinen vallankumous jatkaa nykyisiä yhteiskunnallisia liikkeitä ylittäen ne. Keskustelu kommunismista alkaa usein virheellisestä lähtökohdasta käsitellen sitä, mitä ihmiset tekisivät vallankumouksen jälkeen. Kommunismia ei kuitenkaan kytketä siihen, mitä keskustelun hetkessä tapahtuu. Kuvitellaan täydellinen katkos: ensin tehdään vallankumous, sen jälkeen tulee kommunismi. Tosiasiassa kommunismi on jatketta todellisille tarpeille, jotka pyrkivät jo nousemaan pintaan, mutta joiden kukoistamisen vallitsevat olosuhteet estävät. Voimme nykyisin tunnistaa lukuisia kommunistisia eleitä ja asenteita, jotka eivät ilmaise ainoastaan kieltäytymistä nykymaailmasta vaan myös pyrkimystä

36 Engels, Saksan talonpoikaissodasta.

uuden yhteiskunnan luomiseen. Niin kauan kuin tämä pyrkimys ei toteudu, on helppo ajautua näkemään vain näiden yritysten rajat – pelkkä tendenssi vailla kehityksen mahdollisuutta. (Radikaalien ryhmien tehtävä on nimenomaan esittää nämä rajat liikkeen tavoitteina ja vahvistaa ymmärrystä niiden olemassaolosta). Kommunismista näkökulma avautuu, kun pyritään luomaan jotain muuta – silloin, kun ei ainoastaan kieltäydytä modernista maailmasta. Liukuhihnatyöstä kieltäytyminen tai talonvaltaajien kamppailut³⁷ ovat jo esimerkkejä kommunistisesta näkökulmasta yrityksessään käyttää ja muuttaa jotakin aiemmin tuotettua ja sen jälkeen haaskattua. Näissä ja vastaavissa konflikteissa ihmiset ottavat haltuunsa hyödykkeitä spontaanisti tottelematta vaihtamisen logiikkaa; he tunnistavat vain näiden hyödykkeiden käyttöarvon. Ihmisten suhde näihin esineisiin sekä toisiinsa muuttuu kumoukselliseksi, ja samalla he muuttuvat perustavasti itsekkin. ”Jotain muuta”, jota kohti he kurottavat, on heidän toiminnassaan läsnä kuitenkin vain potentiaalisesti, riippumatta siitä mitä he ajattelevat ja haluavat – ja myös riippumatta siitä, mitä näihin tapahtumiin osallistuvat ja niitä tulkitsevat radikaalit tekevät tai sanovat. Näiden liikkeiden on vielä tultava tietoiseksi toimistaan ja ymmärrettävä, mitä tekevät – tehdäkseen sen paremmin.

Ne, jotka jo nyt tuntevat kommunismin tarpeen ja keskustelevat siitä, eivät voi puuttua näihin kamppailuihin kommunismin ilosanomaa julistaen ja ehdottaen, että nämä vaillinaiset toimet suunnattaisiin kohti todellista kommunistista toimintaa. Ei tarvita iskulauseita, vaan kamppailujen taustan ja mekanismien selventämistä. On ainoastaan osoitettava, mitä kamppailuun osallistuvien on ennen pitkää pakko tehdä. Tätä ei voida tehdä osallistumatta näihin liikkeisiin aina sen ollessa

37 Ks. Inside Story -julkaisua tähän liittyen.

mahdollista, vaikka omia voimavaroja onkin varottava hukkaamasta. Samalla teoreettista työtä ei pidä laiminlyödä. Kaikkea ei ole sanottu, ja tämäkin teksti on monien muiden tavoin vain yritys lähestyä ongelmaa. On kuitenkin syytä välttää sellaista tapaa opiskella teoriaa, joka ei johda kontaktiin todellisen yhteiskunnallisen liikkeen kanssa.

Vastarinnan näkökulmasta kommunistisia tekoja ovat myös kriittiset puheet, tekstit ja aktiot, jotka vievät pohjaa valtion, vasemmiston, virallisten kommunistipuolueiden ja äärivasemmiston harjoittamalta pääoman mystifioinnilta. Teoreettinen toiminta on käytännöllistä, eikä teoreettisia myönnetyksiä tule tehdä. Silti ainoa tapa, jolla teoreetikko voi edistää kommunismin näkökulman muuttumista käytännön suunnannäyttäjäksi, on osallistua äänellään luokan yhdentymiseen, jota kohti yhteiskunnalliset liikkeet jo pyrkivät.

TÄSSÄ MAAILMASSA VAAN EI TÄSTÄ MAAILMASTA³⁸

Historian kirjoittavat voittajat. Vuonna 1970 *kommunismi* oli synonyymi sille, mikä oli todellisuutta Neuvostoliitossa ja muissa samanlaisissa järjestelmissä. Nyt sillä ei ole muuta yleisesti hyväksyttyä merkitystä kuin se, mikä aikoinaan oli todellisuutta Neuvostoliitossa ja samanlaisissa järjestelmissä. Ihmisille, jotka elävät entisissä byrokratian maissa, on *kommunismista* tullut vihattu sana, symboli sorrolle (mikä on jo tarpeeksi paha sinänsä), jota harjoitettiin vapauden nimissä (mikä tekee siitä vielä pahemman).

Yhtä paljon sekaannusta on kuitenkin myös länsimaissa, jotka eivät koskaan kuuluneet "sosialisti"blokkiin. Esimerkiksi Ranskassa, jossa yhä toimii virallinen (vaikkakin alamäkeä luisunut) niin kutsuttu Kommunistinen puolue, tai Britanniassa, jossa CPGB hajosi vuoden 1991 jälkeen, on aivan yhtä vaikeaa esittää kysymystä kommunismista

38 Tämä kirjoitettiin esipuheeksi liettualaisille ystäville, jotka halusivat julkaista esseiden *Kapitalismi ja kommunismi* vuodelta 1972. Jotkut tämän tekstin osat (ja jotkut katkelmat esseestämme *Revisited the East and Popping in at Marx's*) saattavat kiinnostaa erityisesti entisissä byrokraattisissa – tai valtiokapitalistisissa – maissa asuvia ihmisiä, mutta tässä käsitellyt yleiset kysymykset koskettavat jokaista, joka välittää radikaalista kritiikistä tätä maailmaa kohtaan.

kuin Liettuassakin. Median ja yliopistomaailman jokapäiväinen keskustelu pursuaa kapitalismia kritisoivia näkemyksiä, mutta kommunismista ei enää puhuta tosissaan uhkana tai lupauksena. Sekaannusta on täydentänyt aiheen tuntemattomuus.

TAKAISIN NEUVOSTOLIITOSSA

Koska juuri mikään maa ei kutsu itseään enää sosialistiseksi, useimmat ihmiset, myös monet radikaalit, pitävät keskusteluja Neuvostoliiton luonteesta yleensä vanhanaikaisina.

He erehtyvät. Järjestelmä, joka hallitsi Liettuaa 45 vuotta ja Venäjää 70 vuotta, oli kyllä byrokraattinen, totalitaarinen poliisihallinto, mutta se oli myös muunnelma kapitalismista, ja meidän on ymmärrettävä miksi, jos haluamme ymmärtää mitä tuleva vallankumous voisi olla Liettuassa ja Venäjällä yhtä hyvin kuin Britanniassa tai Yhdysvalloissakin.

Kapitalismi ei ole vain ylivallan järjestelmä, jonka avulla vähemmistö pakottaa kansan työskentelemään omaksi edukseen. Vuonna 1950, niin Vilnassa kuin Pittsburghissakin, raha osti työvoimaa, joka pantiin töihin niiden rahasummien arvon lisäämiseksi, jotka olivat kertyneet yrityksiksi tai yhtiöiksi kutsuttuihin arvon keskittyymiin. Nämä firmat eivät voineet jatkaa toimintaansa, elleivät ne kasanneet arvoa yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tahdilla. Tämä tahti ei suinkaan ollut Vilnassa sama kuin Pittsburghissa. Kuten Pittsburghissa toimineita firmoja, myös liettualaisia firmoja hallittiin erillisinä yksiköinä, mutta (toisin kuin Pittsburghissa), yksityisomistajat eivät voineet myydä tai ostaa niitä halunsa mukaan. Siltikään Liettuassa kenkiä valmistanut yhtiö ei pelkästään tuottanut kenkiä esineinä, joiden kuului täyttää jokin tarkoitus:

sen piti panna kaikki kenkien tuottamiseksi siihen investoitu raha mahdollisimman tuottavaan käyttöön. "Arvonmuodostus" oli Vilnassa yhtä tärkeää kuin Pittsburghissakin. Noita kenkiä ei annettu ilmaiseksi Pittsburghin tai Vilnan jalankulkijalle, joka sitten olisi vain vetänyt ne jalkaansa ja kävellyt pois. Molemmissa kaupungeissa jalankulkija joko maksoi kengistään tai kulki paljain jaloin.

Tietenkin Liettuan valtio saattoi päättää tukea kenkiä ja myydä niitä alhaisella hinnalla, siis alle tuotantokustannusten. Kummassakin maassa arvon täytyi kuitenkin lopulta realisoitua markkinoilla. Venäläiset, itäsaksalaiset ja liettualaiset suunnittelijat venyttivät jatkuvasti tuottavuuden sääntöjä, mutta he eivät voineet pelata sitä peliä loputtomiin. Nämä säännöt osoittivat voimansa lopulta kehnon laadun, tavarapulan, mustan pörssin, johtoportaan puhdistusten muodossa. Valtio suojeli vilnalaista yhtiötä konkurssilta. Se oli kuitenkin keinokekoista. Kukaan ei voi huijata arvonlisäyksen logiikkaa loputtomasti. Yksi firma, kymmenen firmaa, ehkä tuhat voitiin pelastaa sulkemiselta, kunnes eräänä päivänä koko yhteiskunta meni konkurssiin. Jos Britannian, Belgian tai Ranskan valtiot olisivat pelastaneet jokaisen tuottamattoman yhtiön teollistumisen alkuaajoista lähtien, olisi kapitalismi nyt mennyttä Britanniassa, Belgiassa tai Ranskassa. Lyhyesti sanottuna "arvon laki" toimi "byrokraattisessa" ja "markkina"kapitalismissa hyvin eri tavoin, mutta se päti kuitenkin molemmissa järjestelmissä. (Kukaan ei kiistä sitä, että Bahrain tai Kongo ovat luonteeltaan kapitalistisia, vaikka kapitalismin muodot ovat niissä hyvin erilaiset kuin Kanadassa tai Italiassa.³⁹

39 Arvonmuodostuksesta ja sen epämuodostumisesta (*deformation*)
Neuvostoliitossa.s. Aufheben nro.9, 2000,

Länsimaisten versioidensa tapaan myös valtiokapitalismin nousu ja tuho riippui luokkakonflikteista ja -kompromisseista, joiden ytimessä oli välttämätön tarve panna työvoima kannattavaan työhön. Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopassa tämä sai vuoden 1945 jälkeen erityisen muodon, jossa jatkuva poliittinen repressio yhdistyi suojeltuihin työpaikkoihin (sekä tehtaissa että kolhooseilla), minkä ansiosta arvon kasaamisessa onnistuttiin heikosta tuottavuudesta huolimatta. Venäjän byrokraattinen kapitalismihan toimi loppujen lopuksi varsin pitkään.

Koko järjestelmän romahdus ei johtunut siitä, että se kävi liian repressiiviseksi ja kansa oli saanut siitä tarpeekseen, vaan siitä, että luokkakompromissi lakkasi olemasta yhteiskunnallisesti hedelmällinen – etenkin kun se ei pystynyt vastustamaan paljon dynaamisemman Lännen hallitsemien maailmanmarkkinoiden painetta.

MEGAKONE

Sen jälkeen, kun kirjoitimme ensimmäisen version esseestä *Kapitalismi ja kommunismi* vuonna 1972, on (valtavirran tai "syvä") ekologinen kritiikki kapitalismia kohtaan tullut varsin yleiseksi. "Teollisuuden vastainen suuntaus" syntyi "vauraassa" lännessä, jossa kulutuksen ja jätteiden ylettömyys on ilmiselvää. Mutta se kehittyy väistämättä myös usein köyhtyneissä Itä-Euroopan maissa, joissa rajoittamaton "tuotantovoimien kasvu" johtaa myös katastrofiin: Tshernobyl sattui ennen Fukushimaa.

Teollisuuden vastainen kritiikki kohdistuu kapitalismin olennaiseen alkutekijään, mutta ei lopulta tavoita asiaa kokonaisuudessaan.

Teollisuus on taatusti tämän nykyisen maailmamme *ytimeässä*, ja on vaikea kuvitella ei-teollista kapitalismia. "Jälkiteollinen yhteiskunta" on myytti nykyään, aivan kuten vuonna 1970. Teollisuus ei kuitenkaan ole kapitalismin *ydin*. Meillä ei ole vastassamme valloilleen päässyt megakone, vaan työvoiman ja pääoman välinen suhde, joka on sekä tulevaisuuden kanssa törmäyskurssilla olevan tekno-byrokraattis-teollisen holtittomuuden syy että sen seuraus. Tämä eskalaatio tai hillittömyys ei kuitenkaan pyöri itsestään (sen enempää kuin *spektaakkeli*kaan situationistisessa merkityksessään). Megakoneen tärkein pyörittäjä on pääoma/työ -suhde. Jo ennen kuin Ranskan valtion sähköyhtiö EDF – yksi parhaista (siis pahimmista) byrokraattisen teknorakenteen esimerkeistä ja erittäin menestyksellä ydinvoimalobbaaja – yksityistettiin ja se muuttui ylikansalliseksi, sen oli mukauduttava työväen tuottavuuden ja kannattavuuden rajoihin. Suurpääoma haluaa lisää tehtaita ja koneita vain, jos ne tuottavat lisää arvoa: muussa tapauksessa se jättää ne rapistumaan, siirtyy muualle tai pysyy toimeettomana. Kapitalismi tarvitsee keksijöitä, mutta päätökset tekevät sijoittajat.

Olisi samaan tapaan yhtä väärin pitää *rahaa* nykymaailman tärkeimpänä pyörittäjänä. Raha on kaikkialla, mutta se ei ole järjestelmän ytimessä. Olennaista on arvon luominen ja kasaaminen tuottavan työn kautta. Raha tulee sieltä mistä (ja menee sinne missä) se pystyy suoraan tai epäsuorasti määräämään työhön pantuja proletaareja. Pankkiirit elävät muurarien varassa, ei toisin päin.

Taipumus hillittömyyteen juontaa juurensa kauas ihmiskunnan historiaan, ja ollaanpa siitä sitten mitä mieltä hyvänsä, se ilmenee monenlaisissa muodoissa: pyramidien ja valtakuntien rakentamisena, uskontona, taiteena jne. Teollisuus ja palkkatyö sysäsivät sen

ennennäkemättömään vauhtiin: työvoiman muuttuminen tavaraksi – mikä implikoi myös suhteellisen vapaita markkinoita – synnytti pakkomielteen maksimaaliseen tuottavuuteen, työajan säästämiseen, tauottomaan rahan virtaan, massakulutukseen ja tavaroiden suunniteltuun hajoamiseen tai vanhenemiseen. Tänäa hilitömyyttä järjestää pääoma. Byrokraattis-sotilas-teollista kompleksia ei pureta käymällä teollista hirviötä, liikatuotantoa ja ylikulutusta sinänsä vastaan. Pääsemme niistä eroon vain hankkiutumalla eroon palkkatyöhön perustuvasta rahamaailmasta ja arvon järjestelmästä.

Ekologisesti uudistettu kapitalismi on mahdoton. Ei elätellä mitään harhakuvitelmiä 'degrowthista', talouslaskusta, ei-kasvusta tai negatiivisesta kasvusta. Kapitalismi on laajenemista: se ei supistu. Itsekontrolli ei ole kapitalismin tapa tai hyve.

LUOKKA JA LUOKKATAISTELU

Pääoma/työ -suhde hallitsee nykymaailmaa, mutta toisia pienempiä hallitsijoita nousee kuitenkin usein näyttämölle niin Afrikan sydämessä kuin New Yorkissakin. Joka tapauksessa luokan tai luokkataistelun painottaminen ei ole meidän huomiomme keskipisteessä. Adam Smith (1776) ja David Ricardo (1817) tunnustivat luokkien rinnakkaiselon. 1800-luvun alussa tarkkanäköiset porvarilliset historiantkirjoittajat tulkitsivat Ranskan vallankumouksen olevan luokkakonfliktien keskus (ks. Marxin [kirje J. Weydemeyerille](#), 5. maaliskuuta 1852). Luokkakamppailun jatkuminen (tai sen kiihtyminen) eivät riipu meistä. On tarpeetonta todistella loputtomasti ilmiselvän vastakkainasettelun pysyvyyyttä. Meidän "pulumme" ei ole, onko vastakkainasettelu totta vai ei, vaan se, että

sen voisi *lopettaa* kommunistinen vallankumous, jonka on noustava proletaarien ja porvariston välisen vuorovaikutuksen muovaamassa ja repimässä yhteiskunnassa. Meille tärkeää on luokkataistelu, joka pystyy tuottamaan jotain muuta kuin itsensä jatkumisen.

Onko tässä ristiriita, ja iso sellainen?

KYLLÄ. Mutta varsinainen kysymys kuuluu, onko tätä ristiriita mahdoton ratkaista... vai onko se mahdollista?

MISSÄ NE PROLETAARIT SITTEEN OVAT?

Eikö tehdastyöläisiä ole aina yhä vähemmän?

Länsi-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa ja Japanissa väheneminen on kiistämätöntä. 1950-luvulla Britannian työvoimasta kokonaiset 70% oli ruumiillisen työn tekijöitä: neljäkymmentä vuotta myöhemmin yliopiston opettajia oli enemmän kuin kaivostyöläisiä.⁴⁰ Muutos johtuu suurelta osin teollisen tuotannon siirtämisestä Aasiaan ja (vähemmässä määrin) latinalaiseen Amerikkaan. Ei kuitenkaan anneta itsemme uskoa, että nyt entisissä teollisuusmaissa kaikki opettavat, näpyttelevät näppäimistöä, viestivät, ohjelmoivat... tai sitten elävät työttömyyskorvauksella. Tämän päivän yhteiskunta ei jakaudu yhä suurempaan keskiluokkaan ja yhä köyhempään, kutistuvaan entiseen työväenluokkaan. Ei ole sattumaa, että *alaluokan* käsite yleistyi samaan aikaan kun *luokkayhteiskunnan* käsite poistui muodista: siinä missä

40 M. Savage & A. Miles, *The Re-Making of the English Working Class 1840-1940*, Routledge, 1994.

työväenluokkaa pelättiin historiallisen muutoksen tekijänä (ja joka todella oli sitä), voidaan alaluokkaa turvallisesti pitää kadonneen menneisyyden jäänteinä, joka voidaan pitää kurissa sosiaali- ja poliisitoimen avulla. Tosiasiat eivät vahvista käsitystä proletaarien katoamisesta. Ranskassa ruumiillinen työ ja vähäpätöinen toimistotyö – työt, joiden tekijöitä voidaan kutsua "proleiksi" – kattavat noin 60% työtätekevästä väestöstä. Sitä paitsi menneisyydessä vain varsin harvoissa maissa (Britanniassa ja Saksassa esimerkiksi) enemmistö työläisistä oli koskaan tehdastyöläisiä.

Tilastot eivät kuitenkaan kerro koko tarinaa. Heti, kun teollinen työväki ilmaantui historian näyttämölle, se ehdotti omaa ohjelmaansa. Niinkin varhain kuin 1840-luvulla, huolimatta vähäisestä kannatuksestaan (paitsi Englannissa), kommunistinen tulevaisuudenkuva oli jo olemassa: palkkatyön, pääoman, rahan, valtion lopettaminen. Tästä näkökulmasta ei vuoden 1845 englantilaisen kaivostyöläisen tai proletarisoidun pariisilaisen käsityöläisen ja vuoden 2011 intialaisen puhelinpalvelukeskustyöläisen tai kalifornialaisen rekkakuskin välillä ole mitään oleellista eroa. Kaikki se ("objektiiviset" tai "subjektiiviset" olosuhteet), mikä vuonna 1845 ajoi kaivos- tai käsityöläistä jonkinlaisen kommunistisen toiminnan suuntaan tai oli sellaisen toiminnan esteenä, voitaisi löytää eri muodoissa, mutta samalla tavalla vaikuttavina, myös vuoden 2011 puhelinpalvelukeskustyöläisen tai rekkakuskin kohdalla. Mitä tulee historiallisiin mahdollisuuksiin samoin kuin sosiaaliseen voimattomuuteen tai esteisiin, se mitä näillä neljällä on yhteistä merkitsee enemmän kuin se mikä heitä erottaa. Tässä on meidän kannaltamme oleellinen seikka. Mikään uusi vallankumouksellinen teoria ei osoita sitä oikeaksi tai vääräksi, eikä mikään takaa sitä, että prolet toimisivat nykyään vallankumouksellisesti sen paremmin kuin aiemminkaan.

Työläisten osuus ei ole merkityksetön tekijä, mutta suuri muutos on toisaalla. Viimeiseen kolmeenkymmeneen vuoteen länsi-eurooppalainen, amerikkalainen ja japanilainen työväki ei ole luonut merkittävää painetta pääomaa vastaan. Tämä ei johdu siitä, että talous ei enää olisi heistä riippuvainen, vaan siitä, että he kärsivät tappion vuosien 1960 ja 1980 välisen, ei vallankumouksellisen mutta kuitenkin militantin kamppailunsa jälkeen. Nimenomaan juuri siitä syystä, että he kärsivät tappion (työpaikoilla ja kadulla), pystyi porvaristo ulkoistamaan ja siirtämään muualle suuren osan teollisesta tuotannosta. Hong Kongin kapitalistit ja mannerkiinalaiset byrokraatit eivät tunkeutuneet väkisin länsimarkkinoille: Aasiasta tuli yksi maailman työpajoista sen jälkeen, kun länsimaiset ja japanilaiset työläiset olivat epäonnistuneet 1960-70-luvuilla. Mutta peli ei ole vielä pelattu.

Ongelma ei ole siinä, että Kanadan tai Italian proleilla olisi nyt *muutakin* "menetetävää kuin kahleensa", koska he olisivat kulutuksen ja luoton ansassa ja siksi "sopeutettu" kapitalismiin, kun taas Bangladeshin tai Kiinan proleilla olisi *vain* kahleensa menetettävänä ja he sopisivat siksi *Kommunistisen manifestin* kuvaukseen vallankumouksellisesta proletariaatista. Berliinin metallityöläiset nauttivat vuonna 1919 "paremmasta" elämästä kuin Lancashiren tekstiilityöläiset 1850, ja siltikin he kapinoivat pomoja ja valtiota vastaan. Nyky-Euroopassa tai USA:ssa, samoin kuin Aasiassakin, haasteena on vakituksissa työsuhteissa olevien työläisten ja epävarmoissa oloissa elävien työläisten, "etuoikeutettujen" työläisten ja äärimmilleen riistettyjen työläisten yhteenliittymisen mahdollisuus. Vallankumous voi tapahtua vain, jos kapitalismista johtuvan kurjuuden vastustaminen ja tämän saman kapitalismin myymien rikkauksien vastustaminen yhdistyvät. Kommunistinen vallankumous

hylkää yhtäikaa sekä *pahimman* mihin kapitalismi todella pakottaa, että *parhaan* mitä sillä on tarjota ja mistä se haluaa meidän unelmoivan. Tämä yhdistyminen edellyttää yhteiskunnallista kontekstia, jossa nämä kaksi todellisuuden muotoa, kurjuus ja vauraus, elävät rinnan ja kohtaavat toisensa niin, että prolettaarit voivat hyökätä molempia vastaan. Nämä yhtyvät todennäköisemmin Denverissä kuin Kinshasassa tai Dubaissa, tai ennemmin Shanghaissa kuin jonkin Kiinan maakunnan syrjäisessä kolkassa, jossa tavara ja palkkatyö eivät vielä ole muuttaneet sosiaalisia suhteita täysin kapitalistisiksi. (Se ei tarkoita, että maaseutu tai niin kutsutut "takapajuiset" seudut olisivat kauempana kommunismista kuin "modernit". Joillain tavoin ne voivat hyvinkin olla lähempänä: koska rahamaailma ei ole tunkeutunut niihin niin syvälle, niillä on vähemmän mistä päästä eroon. Tarkoitamme vain, että kommunistinen kuohunta ei saa alkuaan näiltä seuduilta. Niillä on kuitenkin oma ja välttämätön osansa vallankumousprosessissa.)

MARXISTA MARXISMIIN

On eräs asia, jota ei voi väistää, ja johon ei kiinnitetty kunnolla huomiota vuoden 1972 tekstissämme. Lainaamme paljon Marxilta ja ihmisiltä, jotka kutsuivat itseään *marxilaisiksi*. Mikä on Marxin ja hänen tapaistensa ihmisten esittämien visioiden suhde niihin hirveyksiin, jotka 1900-luvulla nimesivät itsensä "kommunistisiksi"?

Leninismi ja stalinismi olivat jotain täysin muuta kuin mihin Marx pyrki, mutta yhteys on silti todellakin olemassa. Valtion organisoima kapitalismi on epäilemättä vastoin Marxin elinikäisen toiminnan ja kirjottamisen henkeä, mutta saattoi väittää olevansa uskollinen joillekin

sen piirteille. Esimerkiksi yhden Marxin pääteoksista, *Pääoman*, ensimmäinen osa (ainoa jonka hän itse viimeisteli) ei pääty kommunistiseen johtopäätökseen (kuinka päästä maailmaan, jossa ei ole tavaraa, valtiota eikä työtä), vaan siihen, että anastajat pakotetaan luopumaan omaisuudestaan kapitalismin sosialisoinnin kautta, joka taas tapahtuu historiallisesta välttämättömyydestä. Tämä on kaukana siitä kommunismin alleviivaamisesta, jonka voimme nähdä Marxin varhaisissa teksteissä ja hänen lukemattomissa Venäjän *miitä* ja "primitiivisiä" yhteiskuntia koskevissa muistikirjoissaan, joita hän piti myöhempinä vuosinaan (ja joista yhtäkään hän ei tietääksemme julkaissut).⁴¹

1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla "Marxiin palaaminen" oli välttämätöntä, jotta saatoimme paremmin ymmärtää kokemaamme.⁴² Tämä tarkoitti paluuta vallankumoukselliseen historiaan ja toimintaan kokonaisuudessaan, ja sisälsi Kolmannen internationaalin vastaisen vasemmisto-opposition ("italialaisen" ja "saksalais-hollantilaisen" vasemmiston), mutta myös anarkismin sekä ennen että jälkeen vuoden 1914. Toisin kuin Marx kirjoitti Bakuninin vastaisessa [pamfletissaan](#) vuonna 1872 (yksi hänen kehoituksistaan), tapahtui vallankumouksellisen liikkeen sisällä 1800-luvun puolivälissä *todellinen jakautuminen* niihin suuntauksiin, jotka jäivät marxismiksi ja anarkismiksi. Myöhemmin tämä kahtiajako tieteenkin vain paheni.

41 Kustannusliike Progressin suomenoksessa "anastajat pakotetaan luopumaan omaisuudestaan" on käännetty muotoon "pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan" (Moskova 1974, s. 682). Marxin myöhempien vuosien muistikirjoista ks. esim. Franklin Rosemont: [Karl Marx and the Iroquois](#)

42 Olemme kirjoittaneet tästä aiheesta [The Story of Our Origins](#) (käännetty *La Banquise*stä, 1983) ja [What's It All About?](#), 2007 teksteissä.

Kapitalismin ja kommunismin lukija huomaa, ettemme lisää hitusia Bakuninia suuriin Marx-möhkäleisiin (tai päin vastoin). Yyrätämme vain arvioida sekä Marxia että Bakuninia samaan tapaan kuin Marxin ja Bakuninin itsensä oli arvioitava vaikkapa Babeufia tai Fourieria.

Marxilla oli edistysuskoinen puolensa: hän jakoi 1800-lukulaisen uskon siihen, että asiat ovat tänään "paremmin" kuin eilen, ja huomenna taatusti paremmin kuin tänään. Hänen historiankäsityksensä oli lineaarinen, ja hän kehitteli deterministisen jatkumon primitiivisestä yhteisöstä kommunismiin. Hän oli osaltaan luomassa sellaista käsitystä historian alkuhämäristä, että heti kun ihmisryhmät pystyivät tuottamaan enemmän kuin välittömän selviytymisen kannalta oli välttämätöntä, synnytti tämä ylijäämä riiston mahdollisuuden ja teki siitä historiallisesti väistämätöntä. Vähemmistö pakotti enemmistön töihin ja anasti rikkauudet. Tuhansia vuosia myöhemmin kapitalismin ansiosta valtavasti kasvanut tuottavuus luo uuden mahdollisuuden: riiston loppumisen. Kaikenlaisia tavaroita on niin yltäkyläisesti, että käy naurettavaksi antaa vähemmistön monopolisoida niitä. Ja tuotannon organisaatio on niin yhteiskunnallistunutta, että käy järjettömäksi (ja jopa epätarkoituksenmukaiseksi) antaa kourallisen vallanpitäjiä hallita kunkin omaa yksityistä yritystään. Porvaristo oli historiallisesti välttämätön: sitten heidän omat saavutuksensa (modernin talouden kasvu) tekevät heistä loisia. Kapitalismi tekee itsensä tarpeettomaksi. Näin historia on siirtynyt niukkuudesta yltäkyläisyyteen.

Pitää paikkansa, ettei Marx todella koskaan kirjoittanut ylös tällaista historiallista kaavaa, mutta sen logiikka on monien hänen tekstiensä ja (mikä vielä tärkeämpää) paljon hänen poliittisen toimintansa takana. Ei ollut vahinko eikä virhe, jos hän tuki Saksan kansallista

porvaristoa ja selkeän reformistisia ammattiliitto- tai puoluejohtajia: hän piti heitä sen myönteisen muutoksen tekijöinä, joka lopulta johtaisi kommunismiin. Bakuninin kaltaisia insurrektionisteja hän sitä vastoin halveksi, koska he olivat hänen mielestään historian *todellisen* liikkeen ulkopuolella.

Sivumennen sanoen, Kropotkinin ja Elisée Reclusin kaltaiset tärkeät anarkistiajattelijat (molemmat tunnettuja ammattimaantieteilijöitä) kannattivat myös deterministisiä näkemyksiä, painottaen enemmän yhteiskunnallista organisaatiota kuin tuotantoa. Heille teollisuuden ja kaupan leviäminen kautta maailman loi universaalin humanin ja avoimen yhteiskunnan mahdollisuuden, jossa etniset erot, rajat ja valtiot kävivät merkityksettömiksi. Suuressa osassa niin anarkistista kuin marxilaistakin ajattelua yhteiskunta lakkasi olemasta ihmisten ja luokkien välisten suhteiden tulos, ja vallankumouksen oletettiin tapahtuvan väistämättä johtuen universaalista suuntauksesta kohti ihmiskunnan yhdistymistä. Tämä oli enemmän teknologinen kuin sosiaalinen historianselitys.

Deterministinen Marx ei kuitenkaan ollut koko Marx, joka osoitti kestäväää ja syvää kiinnostusta aiheeseen, joka ei sopinut toinen toistaan lineaarisesti seuraavien historiallisten vaiheiden malliin. Hän kirjoitti pitkästi itseorganisoituneista maalaiskommuuneista, jotka omistivat maan yhteisesti, ja selvästikin tarkasteli mahdollisuutta ohittaa kapitalistinen vaihe Venäjällä. Mitä ikinä Kropotkin ajatteliakaan Marxista, niin varsin monissa tämän venäläisen anarkistin ajatuksissa kuuluu kaikuja tuon Lontoon kuuluisan maanpakolaisen ajatuksista.

Mutta kuten tiedämme, myöhemmin sekä reformistiset että vallankumoukselliset marxilaiset hylkäsivät yhtä lailla nuo käsitykset.

Marxismista tuli taloudellisen kehityksen ideologia. Jos kapitalismi muuttuu koko ajan yhä yhteiskunnallisemmaksi, ei ole juurikaan tarvetta vallankumoukselle: järjestäytyneet joukot tekevät lopulta (enimmäkseen rauhanomaisesti) lopun porvarillisesta anarkiasta. Lyhyesti sanottuna sosialismi ei tee eroa kapitalismiin: se viimeistelee sen. Radikaalit erosivat maltillisista vain sikäli, että he pitivät väkivaltaa tässä välttämättömänä. Pamfletissaan *[Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena](#)* (1916) Lenin helli ajatusta siitä, että suuret saksalaiset *konzernit* ja kartellit oli jo valmiiksi järjestetty ja keskitetty huipulta käsin: jos porvarilliset managerit korvattaisi työväenluokkaisilla, ja tämä rationaalinen suunnittelu ulotettaisi kustakin yksittäisestä yhtiöstä koko teollisuuteen, yhteiskunta muuttuisi kokonaisuudessaan. Tämä ei ollut mikään irtiotto tavarasta ja taloudesta.

Jokainen kommunismin taloudellinen määritelmä pitäytyy talouden piirissä, siis erottaa tuotannolle varatun ajan ja tilan muusta elämästä. Kommunismi ei perustu tarpeiden tyydyttämiseen sellaisina kuin ne nyt tunnetaan tai edes sellaisina kuin saattaisimme ne kuvitella. Se on maailma, jossa ihmiset käyvät suhteisiin ja toimiin, jotka johtavat siihen, että he voivat ravita, majoittaa, opettaa... itsensä. Kommunismi ei ole yhteiskuntajärjestelmä. Se on toimintaa. Se on ihmisyyhteisö.

PÄÄOMA JA TYÖ TÄNÄÄN

Asian ydin on kapitalismin kahden perustekijän, pääoman ja palkkatyön välinen vuorovaikutus. On turhaa ihmetellä kumpi näistä kahdesta määrittää toista. Ei ole mitään yhtä muuttujaa, joka selittäisi kokonaisuuden kehityksen. On totta, että jos palkat nousevat liian

korkeiksi suhteessa tuottavuuteen, pääoman toiminta häiriintyy. Ja toisin päin, jos palkat pEnsimmäisen rivin sisennysainetaan liian alas, pääoma joutuu myös pois tasapainosta. On sanomattakin selvää, että parhaan mahdollisen, toivottavan, hyväksyttävän tai riittämättömän kannattavuuden kynnyks oli eri vuonna 1851 kuin vuonna 2011. Palkkatason on pystyttävä kustantamaan työvoiman uusintaminen, siis ylläpitämään työläistä ja hänen perhettään. Oleellinen tekijä on se, missä määrin suhdannevaihtelut riippuvat työläisten kulutuksesta, ja tämä riippuvuus on tietenkin paljon suurempi Torinossa kuin Harbinissa.

Vuoden 1980 jälkeen porvariston vastahyökkäys onnistui... jopa liiankin hyvin. Työvoiman roolin järjestelmällinen kieltäminen (siis järjestelmällinen työntekijöiden vähentäminen ja työvoimakustannusten leikkaaminen) tuottaa voittoja lyhyellä tähtäimellä, mutta osoittautuu voittojen kannalta pidemmän päälle vahingolliseksi. Maailmankaupan ja tuotannon globaalit kasvukäyrät viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajalta peittävät olennaisen: voittoa ei vielä kukaan tule riittävästi. Uusliberalismin aikaansaamat todella hämmästyttävät muutokset koskevat lähinnä kontrollia, informaatiota ja hallintoa, eivätkä ne ole luoneet "kolmatta teknologista vallankumousta" jonka historiallista mittakaavaa ja vaikutuksia voisi verrata taylorismiin, fordismiin ja keynesiläisyyteen.⁴³ Vuonna 2004 joukko ranskalaisia yhtiöitä kasvatti vuotuisia voittojaan 55% lähinnä sen ansiosta, että ne luopuivat vähemmän kannattavista osistaan. Kysymys kuuluu, miten pitkälle riittämätöntä kannattavuutta voidaan kompensoida strategialla, joka

43 Ks. Gopal Balakrishnan, ["Speculations on the Stationary State"](#), *New Left Review*, # 59, syys-lokakuu 2009.

hyödyttää strategisiin *markkinarakoihin* (laajeneva huipputeknologiabisnes, yhtiöt joilla on vahvat yhteydet julkiseen kulutukseen, ja viimeisenä mutta ei vähäisimpänä rahoitus) linnoittautunutta vähemmistöä. Tässä ei ole mitään uutta. Se, mitä 1950-80 -luvuilla kutsuttiin *sekataloudeksi* tai *valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi*, perustui myös jatkuvaan rahansiirtoon liiketoiminnalta kokonaisuudessaan muutamalle onnekkaalle yhtiölle. Tällaisen järjestelmän ylläpito edellytti kuitenkin jonkin verran dynaamisuutta: ilman yleistä kannattavuutta vahvimmat yhtiöt eivät olisi pystyneet ottamaan enempää kuin oman osansa voitoista.

Porvaristo ei pääse nykyisestä ahdingostaan palaamalla vuotta 1970 edeltäneeseen tasapainotilaan. Ei sen paremmin kuin vuonna 1930 olisi voitu palata vapaakauppakapitalismiin, joka oli ohi 1800-luvun loppuun mennessä. Nykypäivän porvariston päänaivana on keksiä uusi yhteiskuntasopimus, jonka avulla työvoimaa voidaan käsitellä järjestelmän jatkumisen mahdollistavalla tavalla. Keinot tämän saavuttamiseksi ovat erilaiset Torinossa ja Harbinissa, mutta päämäärä on sama molemmissa kaupungeissa.

Nyt, kuten 1920-luvullakin, puuttuu kestävä yhteiskunnallinen pohja: palkkatyötä on laajennettu ilman vastaavaa massakulutusta. Vuonna 1960 Fordin työntekijät ostivat autoja (usein Fordin mallin) ja ranskalaiset Renaultin työläiset ostivat halvan Renaultin. Nykyään maailmantalouden kasvua symboloivat *Made in China* -tavarat, joihin useimmilla kiinalaisilla ei ole varaa, ja joita yhdysvaltalaiset asiakkaat ostavat luotolla. Toisin kuin vuonna 1950, ei kapitalismia voida 21. vuosisadalla pyörittää sen varassa, että rahaa kasataan yhteen päähän (pääoma) samalla kun toisen pään (työvoima) kuluja selvästi

vähennetään. Ja vielä vähemmän sitä voidaan ylläpitää spekulatiivisilla satunnaisvoitoilla, jotka tehdään "reaali"talouden kustannuksella. Jos Keynesiltä voi ottaa jotain opiksi, niin sen, että työvoima on sekä kustannus *että investointi*.

EI EKOLOGISESTI REFORMOITUA KAPITALISMIA

21. vuosisadan alun ja 1930-40-lukujen välillä on ero. Kapitalismi ei voi nykyään väistää kysymystä luonnonympäristöstä. Arvoa ei tuoteta tyhjästä (itse asiassa "puhdas" ilma alkaa olla vähissä)². Virtuaalisuus saattaa olla jännittävä tieteismyytti, mutta ei ole olemassa kapitalismia ilman (massiivista) tavaratuotantoa, siis ilman valtavaa jätepaljoutta. Siihen, että jokaisen yksittäisen firman on välttämättä maksimoitava oma tuottavuutensa, liittyy erottamattomasti piittaamattomuus kaikkea tehtaan porttien ulkopuolella olevaa kohtaan, ja taipumus kohdella luontoa raaka-aineina, jotka jalostetaan ja käytetään loppuun.⁴⁴ Ekologit ovat oikeassa muistuttaessaan toistuvasti, ettei länsimaista elämäntapaa voida laajentaa koskemaan kuutta tai yhdeksää miljardia ihmistä.

Tämä ei tarkoita, että kapitalismilla olisi nyt edessään ylitsepääsemätön luonnon asettama raja, koska ekologiset tekijät pakottaisivat ihmiskunnan hankkiutumaan eroon kapitalismista ja miljardit maan asukkaat haluaisivat tehdä ja pystyisivät tekemään ekologisen vallankumouksen (siinä missä työväenluokka epäonnistui tekemään kommunistisen vallankumouksen). Valitettavasti historia ei tunne sellaista ylitsepääsemätöntä rajaa. Sivilisaatiot muuttuvat tosiasiasa sosiaalisista

44 Ks. [*Murdering the Dead. Amadeo Bordiga on capitalism & other disasters*](#), Antagonism, Lontoo, 2001.

syistä. Kapitalismin voi pysäyttää vain proletaarien tahto ja kyky muuttaa se joksikin aivan muuksi. Muussa tapauksessa järjestelmä löytää kyllä tapoja ja keinoja sinnitellä eteenpäin. Ehkä jonain päivänä ydinvoimala räjähtää ja tappaa puolet New Yorkin tai Tokion asukkaista, samalla kun jäljelle jäävien on tultava toimeen maan alla. Yksikään "kohtalokas kriisi" tai "lopullinen kriisi" ei ole koskaan tuhonnut kapitalismia. Eivätkä sitä tuhoa ekologiset katastrofitkaan.

PROLETARIAATTI RISTIRIITANA

Tähän asti proletaarit ovat useimmiten, militantillakin tavalla, taistelleet kohtentaakseen asemaansa tämän yhteiskunnan puitteissa: työläiset yrittävät saada pääomalta mahdollisimman suuren siivun itselleen, eivät lakkauttaa sekä työtä että pääomaa. Tämän tunnustaminen on ensimmäinen edellytys sille, että voidaan ymmärtää, mitä kommunistisella liikkeellä on edessään.

Emme kuitenkaan ymmärrä mitään, jollemme onnistu samalla näkemään koko kuvaa. Se kiistämätön syvä reformistinen suuntaus, joka on vallinnut yli 150 vuotta, on pitänyt puolensa yhteydessä radikaaleihin suuntauksiin – ja todella ammentanut niistä voimaa. Näitä suuntauksia ovat sinnikkäästi jatkaneet pienet (ja joskus suuretkin) proletaariset vähemmistöt, joiden tavoitteena on ollut se mitä voimme kutsua kommunismiksi. Mikään muu yhteiskunnallinen ryhmä ei ole toiminut itsepintaisesti siihen suuntaan.

Tämä on ollut, ja on yhä edelleenkin näin, koska proletaarit ovat samanaikaisesti sekä kapitalismin *sisä* että *ulkapuolella*, ja toimivat sen mukaisesti. He ovat *tässä* maailmassa eivätkä *tästä* maailmasta.

Porvaristo elää, menestyy ja pysyttelee heille itselleen hyödyllisen yhteiskunnallisen logiikan puitteissa. Yhteiskunnallisen kirjon toisella äärilaidalla monet ryhmät kärsivät asioiden nykyjärjestyksestä, mutta ovat niin täysin suljettu ulos siitä, ettei heillä ole juurikaan voimaa tuhota sitä: he voivat osallistua sen lopettamiseen, mutta he tuskin panevat loppua alulle. Vain proletaarit voivat...

...mikä ei tarkoita, että he sen tekisivät. Ei nyt teeskennellä, että mikä tahansa konflikti työpaikoilla tai kaduilla, etenkin jos se muuttuu väkivaltaiseksi, pitäisi sisällään kommunistisen muutoksen siemenet: historiallinen todistusaineisto viittaa päinvastaiseen. Mutta työväen kyky puolustaa itseään "pääoman hyökkäyksiltä", kuten Marx asian muotoili, on edellytys sen kyvylle hyökätä pääomaa vastaan. Sorron ja riiston vastustaminen ei ole sama asia kuin sorron ja riiston lopettaminen kokonaan. Kyvyttömyys puolustaa itseään on kuitenkin varma merkki yleisestä voimattomuudesta. On virhe viitata kintaalla niin kutsutuille jokapäiväisen leivän vaatimuksille.

Totuus kuitenkin on, että tällaiset vaatimukset eivät pysty yhdistämään proletareja. Enintään ne yhdistävät yhden maan proletaarit, ja heidätkin vain hetkeksi. Välittömät intressit (vähemmän työn ja enemmän rahan vaatiminen tai työpaikkojen pelastamiseksi taistelemisen) käyvät harvoin yksiin, ja itse asiassa ne aiheuttavat yleensä eripuraisuutta. Lähtenyt tapahtuu ainoastaan palkkatyötä ja siihen perustuvaa yhteiskuntaa vastaan.

Reformististen organisaatioiden (jotka usein muuttuvat avoimen vastavallankumouksellisiksi, kuten Saksan sosialidemokratia osoitti 1919 ja stalinismi myöhemmin) ja radikaalien vähemmistöjen välinen ristiriita

on myös reformismin ja radikaalisuuden välinen konflikti proletaarien kesken ja jopa jokaisen proletaarin sisällä.

VANHA MYYRÄ KUULEE HIRVEÄN HUUDON PATTERITEHTAAN PORTEILTA⁴⁵

Hamletilta lainatulla Vanhalla myyrällä on vakiintunut asema vallankumouksellisen perinteen kuvastossa. Karl Marxin *Brumairekuu*-esseessä esittelemä myyrä valmistelee vallankumouksen historiallista tilaisuutta maan alla silmien näkemättömissä. Se kaivaa tunneleitaan ja on nähtävissä maan pinnalla vasta historiallisten olosuhteiden nostaessa luokkataistelua uudelle tasolle.

La Vieille Taupe eli suomeksi Vanha myyrä -niminen kirjakauppa oli ultraradikaalien tekstien, teoreettisen keskustelun ja toiminnan solmupiste 1960-luvun toisen puoliskon Pariisissa.⁴⁶ Se sijaitsi viidennessä kaupunginosassa, lähellä Sorbonnen yliopistoa, Fosses-Saint-Jacques kadulla, jonka katukyltistä olivat ensin vuoden 1789 vallankumoukselliset ja toisen kerran situationistien keskushahmo Guy

45 Huomioita vallankumousteorian kehityksestä ja keskustelua Gillés Dauvén kanssa.

46 1966-72, tarkemmin sanottuna. Vanha Myyrä toimii myös 2020-luvun Budapestissa, a Hely -nimisessä vallankumouksellisia liikkeitä ja yksilöitä välittävässä tilassa Vén vakond eli Vanha myyrä nimisenä kirjastona ja kirjakauppana sekä muutenkin hyvinkin samankaltaisilla periaatteilla kuin sen ensimmäinen versio. Tämän julkaisun kansi on alunperin tehty Budapestin kirjaston julistetta varten. Kropotkinos!

Debord poistaneet pyhimykseen viittavaan *saint* -sanan. Ennen ajautumistaan kiistoihin kirjakaupan pitäjän kanssa oli Debord kehittämässä myös kirjakaupan nimeä ja vuoraamassa sen seiniä Marxin yhdennentoista Feuerbach-teesin julisteella: "Filosofit ovat vain eri tavoin *selittäneet* maailmaa, mutta tehtävänä on sen *muuttaminen*".

"Kirjakauppa" veti puoleensa tämän tehtävän välttämättömäksi kokeneita ihmisiä. Etenkin se veti puoleensa työväenliikkeen perinteisten muotojen lisäksi myös aikansa radikaaliin vasemmistoon – esimerkiksi *Socialisme ou Barbarie* -ryhmän horisontteihin – tyytymättömiä militantteja, jotka alkoivat ammentaa Vanhan myyrän kirjakaupan välittämistä saksalalais-hollantilaisten työläisneuvostokommunistien kokemuksista, leninistisen etujoukkoajattelun kritiikistä ja painottivat työläisten itsejärjestäytymistä kommunistisen luokkataistelun edellytyksenä. Vanha myyrä välitti aktiivisesti myös kolmannessa internationaalissa viimeisinä Stalinia kritisoineita, italialaisen vasemmistokommunistisen liikkeen kirjoituksia ja ajatuksia. Nämä italialaiset olivat ottaneet paikkansa Pariisin radikaalissa miljöössä jo maailmansotien välissä Mussolinin ulosajamina ja jatkoivat sodan jälkeen Marxin aiemmin julkaisemattomien taloudellisten käsikirjoitusten kääntämistä, kommunistien uuden Marx-luennan kehittämistä ja invariantin/muuttumattoman kommunismikuvansa tarkentamista.

Eräs näistä ajatuksista sähköistyneistä nuorista militanteista ja aktiivinen ääni Vanhan myyrän tilassa oli Gilles Dauvé, joka nousi myöhemmin keskeiseksi kriitikoksi Pariisin vallankumouksellisten ryhmien miljöössä, työväenliikkeen vallankumouksellisten elementtien historioitsijaksi sekä yhdeksi myöhemmin laajalti keskustelua

herättäneen kommunisaatioteorian kehittäjäksi. Oikeammin Dauvén sähköistäjä oli kuitenkin Vanhan myyrän levittämän kirjallisuuden sijaan tietenkin kirjankaupan ulkopuolella aukeava 1960-luvun Pariisi ja maailma. Kauppatavarat olivat asettumassa välittämään yhteiskunnallisen elämän lähes kaikkia suhteita, mikä kirvoitti Debordinkin kirjoittamaan yhä nykyisinkin säkenöivän *Spektaakkelin yhteiskuntansa*, mutta nämä kommunistit jatkoivat vielä astetta syvemmälle poliittisen taloustieteen kritiikin peruskategorioiden historialliseen muutosdynamikkaan. Aiemmin Ranskan kielellä julkaisemattomat Marxin taloudelliset käsikirjoitukset auttoivat analysoimaan kapitalismissa tapahtuvia muutoksia työprosesseja ohjaavan suhteellisen lisäarvon riiston välittömien seurausten näkökulmasta. Työn pääoman osaksi alistumiseen viittava reaalinen subsumptio herkisti tekemään keskeisiä huomioita luokkataistelun edellytysten muuttumisesta.

PALKKATYÖN KRITIIKISTÄ ARVON LAKKAUTTAMISEEN

Vuonna 1968 työläiset ja opiskelijat kaikkialla maailmassa nousivat riistonsa ja vieraantumisenä uusimpia muotoja vastaan. Pääoma ja perinteinen työväenliikkeen pitivät proletariaattia vielä otteessaan, mutta nämä kamppailut paljastivat kuitenkin merkkejä aivan uusista kehitystendesseistä luokkataistelun olemuksessa: järjestäytyminen ja kamppailu vieraantuneen palkkatyön ja arvon lisäämiselle omistautuneiden tuotantovälineiden hallinnasta ei inspiroinut työläisiä entiseen tapaan. Dauvé nostaa keskeisen *Eclipse*

and re-emergence of the communist movement esseekokoelmansa vuoden 1997 painoksen johdannossa esiin erääseen dokumenttielokuvaankin tallennetun ikonisen kuvan Pariisin laitakaupungin patteritehtaalla työskentelevästä naisesta, joka perinteisillä mittareilla menestyksensä lakon jälkeen huutaa puoliksi itkien:

"Ei, en mene takaisin! En suostu enää koskaan menemään tuonne takaisin!"

Kysyttäessä tarkemmin Gilles Dauvé on maltillinen vuoden 1968 kevään merkityksen suhteen. 1968 ilmentää kuitenkin vasta vallankumouksen Vanhan myyrän nousemista lähemmäs maan pintaa eikä vielä proletariaatin uutta järjestäytymistä yhteiskunnassa.

- Se oli kyllä suurin nähty yleislakko, muttei vielä todellinen vallankumouksellinen tilanne. Tämän osoittaa jo kommunistisen puolueen (PCF) ja CGT-ammattiliiton kontrolli tilanteesta. Nämä olivat noille instituutioille vielä hyviä vuosia.

Työläiset jäivät tehtaitensa ja instituutioidensa rajojen sisälle eivätkä vallanneet tuotantolaitoksia samalla voimalla kuin I maailmansodan jälkeisen vallankumousaallon huippuhetkinä. Perinteisen työväenliikkeen instituutioiden kyvyttömyyden puolustaa ihmisten etuja, tai oikeammin kyvyttömyyden kamppailla kapitalistisen yhteiskunnan elämän näköalattomuutta vastaan, tunnistaneet opiskelijat valtasivat yliopistoja, kutsuivat joukkoonsa myös työläisiä ja perustivat esimerkiksi Sorbonnen yliopiston Censier-keskuksella itsejärjestäytymisensä muodoiksi toimintakomiteoita.⁴⁷

⁴⁷Fredy Perlmanin ja Roger Gregoiren *Worker-Student Action Committees France May 68*–niminen julkaisu on erityisen suositeltava itsekriittinen reflektio näiden komiteoiden

Eräs kiinnostavimmista oli Inter-Enterprise komitea, jossa käsiteltiin eri tuotantolaitoksia edustavien työläisten ilman institutionaalisia välittäjiä tapahtuvan järjestäytymisen kysymyksiä. Siellä toimi ja järjestäytyi myös Vanhan myyrän kirjakaupan miljöön radikaaleja, joita oli alkanut kiinnostaa linkkien luominen eri tuotantoyksiköiden välille kommunismia uusintavan tuotannon järjestämiseksi.

- Se oli kuitenkin täysin mahdotonta. Eri työpaikkoja edustavien ihmisten välillä ei kyllä ollut puutetta solidaarisuudesta, mutta se ei missään tarkoittanut konkreettista pyrkimystä järjestää katkosta suhteessa kauppatavarasuhteisiin ja sille perustuvaan maailmaan.

Malttamattomampien odottamat kommunistisen vallankumouksen edellyttämät olosuhteet pysyivät Vanhan myyrän mukana vielä piilossa. Maan kuori alkoi kuitenkin halkeilla alhaalta tulevasta paineesta.

- Siinä keväässä tärkeintä meille oli se, että aktiivinen työläisvähemmistö osoitti kokonaisvaltaista palkkatyön kritiikkiä, johon yhdistyi tyytymättömyys perinteisiä työläisinstituutioita kohtaan. Edistyksellistä oli se, että ihmisiä ei enää kiinnostanut pelkästään vallata tehtaita – tähän rajoittivat näkökulmansa vain ammattiliitoille uskolliset aktiivit. Työpaikka ei enää ollut *Se* paikka 1960-lukulaisille.

Työtä vastaan hyökkäsivät tietoisemmin ja teoreettisesti myös situationistit. Vanhan Myyrän aktiivien ja muutenkin eri suuntiin ajelehtevien situationistien tiedot olivat eronneet jo aiemmin, ja Dauve tunnetaankin keskeisten kriittisten näkökulmien tuomisesta

toiminnasta niiden sisältä käsin.

myöhempään situationistihenkutukseen. Dauvé tunnisti situationistien politiikkaa arvioivassa esseessään *What is situationism* näiden painottaman palkkatyön lakkautumisen ajatuksen (Debordin Seinen rantavalleille tekemä seinäkirjoitus ”Ne jamais travaille”) sekä ”kaikki valta työläisneuvostoille” -iskulauseen ristiriidan.

Vanhan myyrän piireissä – ja tietenkin yleisemmin aikakauden vallankumouksellisten kesken – käärittiin vuoden 1968 kamppailujen laantuessa hihat ja jatkettiin vallankumousteorian kehittämistä tuoreiden kamppailukokemusten ja Marxin arvoteorian entistä parempien luentojen valossa. Vanhan myyrän sisäisten keskustelujen debatti astui laajemmalle kansainväliselle areenalle kun Dauvé pyrki haastamaan Yhdysvalloissa vaikuttavaa kokenutta ja keskeistä työläisneuvostokommunistiperinteen teoreetikkoa Paul Mattickia debattiin kommunismista työläisten itsejärjestäytymistä painottaneen ICO:n (*Informations et Correspondances et ouvrières*) foorumilla. Mattick oli juuri kirjoittanut esipuheen maailmansotienvälisten työläisneuvostokommunistien GIK:n (*Gruppe Internatonaler Kommunisten*) *Grundprinzipien kommunistischer Produktion und Verteilung*-teoksen [Kommunistisen tuotannon ja jakelun perusperiaatteet] uuteen painokseen ja pyrkinyt viemään teoksen kommunismikuvaan pidemmälle pohtimalla tuotantovoimien kehityksen merkitystä yhteiskunnallisen tuotannon jakamisen vastikkeettomuuteen liittyen. Dauvé pyrki esittämään italialaisten vasemmistokommunistien Marx- luentojen harteilta kommunismin olemuksen vieläkin tarkemmin arvontuotannon lakkauttavana liikkeenä.⁴⁸ Hän kyseenalaisti GIK:n vielä

säilyttämän työajalla mittaamisen kommunistisen tuotannon periaatteena ja siihen liittyvän tuotantopanosten vaihtamisen sekä yksilöiden ja tuotantolaitosten välillä.

Dauvé ja Vanhan myyrän tietyt muut kommunistit kokosivat näitä ajatuksia käsitteleviä tekstejä vuoden 1972 *Le Mouvement Communiste*-julkaisuihin. Fredy Perlman ja Black and Red Press välitti niitä anglo-saksiseen maailmaan *Eclipse and Re-emergence of the communist movement* -teoksessa (1974), jonka tekstit Dauvé kirjoitti Jean Barrot salanimellä yhdessä François Martinin kanssa. Dauvé'n julkaistua yhdessä Bruno Astarianin kanssa 2010-luvun lopulla teoksen *Everything must go: Abolish value*, olivat näiden tekstien kysymykset jo laajalti jaettuina kommunisaatioteoriaan liittyviä teemoja vallankumouksellisessa miljöössä. Kapitalismiin ja valtioon integroituneen perinteisen työväenliikkeen ja nykyisten yhteiskunnallisten liikkeiden poliittiset ohjelmat ja ideologit ovat kuitenkin kaukana tästä tavasta kritisoida työtä.

– Marxilaisen doktriinin mukaan työstä tulee yhteisöllistä kun sitä tehdään ja hallitaan yhdessä. Tämän ymmärretään lakkauttavan työn- ja luokkajaon. Kapitalistisen yhteiskunnan toivotaan katoavan kun markkinat korvataan demokraattisella työläissuunnittelulla. Yhtä hyvin "multitaskaus" eli aamulla metsästäminen, iltapäivällä kalastaminen ja kritiikki päivällisen jälkeen, kuten Marx asian esitti *Saksalaisessa ideologiassa*, tai vain muutaman tunnin päivittäinen työnteko, kuten Paul Lafargue ehdottaa *Oikeus laiskuuteen* teoksessa, tarkoittaisivat kyllä edistystä nykytilanteeseen verrattuna. Ne kuitenkin säilyttäisivät jotain olennaista työn nykyisestä olemuksesta.

Kommunistit haluavat mennä pidemmälle ja korvata työn ja ihmisyhteiskunnan uudelleentuotannon vapaan ihmistoimeliaisuuden järjestymisellä. Tämän keinoksi ymmärretään yhteiskunnan ja yksilöiden tarpeet täyttävä toiminta ilman ikuista tuottavuuden laskemisen ja standardisaation pakkoa, jotka ovat elimellistä seurausta työn vaihdettavuudesta ja arvosta. Tämä on se piste, johon yhteiskunnallisen olemisensa muuttajien on asetettava pomminsa.

– Järjestelmällinen ajan mittaaminen, säästäminen, arvottaminen ja vaihtaminen on perustava kapitalismin ulottuvuus. Miten osuva ajan tappamisen käsite onkaan. Tuntien, minuuttien ja sekuntien mittaaminen juoksee olemassaolomme läpi. Kommunismi ei voi perustua vastaavaan rajoitteeseen.

KOMMUNISAATIO: KOMMUNISTISTEN SUHTEIDEN LUOMINEN

Arvon lakkautuminen kytkeytyy toiseen Vanhan myyrän kirjakaupan piireissä kehittyneeseen avainkäsitteeseen: kommunisointiin. [3] ⁴⁹

Perinteisen työväenliikkeen marxilaisissa ohjelmissa vallankumoukseen kuului välivaihe ja sen kommunismia edeltävän erillisen valtio- ja tuotantorakenteen luominen. Eräässä myöhemmässä kirjoituksessaan Dauvé täsmentää käsitteen iskevästi:

“Ajatus on pähkinänkuoressa kyllä yksinkertainen, mutta juuri yksinkertaisuus on usein vaikeinta saavuttaa. Kommunisaatio tarkoittaa

49 Eräs tämän Vanha myyrän miljööön keskusteluista kehittyneen kommunisaatiokeskustelun varhaisia avaintekstejä on *Le Monde sans argent: communisme* (Maailma ilman rahaa: kommunismi) Dauvé tiivistää näkökulmansa kommunisaatioon myöhemmin tekstissä nimeltä *Communisation* vuodelta 2011.

sitä, että vallankumous on kommunistinen vain, kun se muuttaa kaikki yhteiskunnalliset suhteet kommunistisiksi suhteiksi. Tämä tapahtuu vain jos prosessi alkaa vallankumouksellisen kuohunnan ensi vaiheissa. Raha, palkkatyö, yritys muista erillisenä tuotantoyksikkönä ja arvon keräämisen keskiönä, työaika erotettuna muusta elämästä, arvon- ja kauppatavarantuotanto, yksityisomistus, valtio yhteiskunnallisen elämän ja konfliktien välittäjänä, oppimisen ja tekemisen erottelu, tavoite kaiken maksimaalisesta ja nopeasta kierrosta – kaikki nämä on heitettävä menemään, eikä pyrkä siirtymään niiden julkiseen tai edes kollektiiviseen hallintaan. Ne on korvattava yhteisöllisillä, rahattomilla, lisäarvottomilla ja valtiottomilla elämänmuodoilla. Tämä prosessi tulee viemään aikaa, mutta se alkaa vallankumouksen alussa, eikä se tule luomaan kommunismin ennakkoehtoja, vaan se luo kommunismia.”

Kommunisaatio ei kuitenkaan ole pelkästään entistä inspiroivampi idea vallankumouksesta. Ajatus kehittyi vallankumouksellisten piireissä kehittyvän kapitalismin analyysin - yhteiskunnan muuttuneiden olosuhteiden - sekä aikakauden luokkataistelusta tehtyjen huomioiden pohjalta. Kommunisaatio jatkoi kehittymistään Marx-pohjaisen tutkimuskeskustelun piirissä. Keskustelun kulmakiviä asettaneet teoreettiset kommunistiryhmät tekivät samankaltaisia johtopäätöksiä vallankumouksen uudella tavalla ymmärretystä sisällöstä, mutta ne lukivat Marxia ja ymmärsivät kommunisaation toteutumista hyvinkin eri tavoilla.

Keskeisimmistä äänistä Jacques Camatten *Invariance* ja *Théorie Communiste* jatkoivat Marxin taloudellisen menetelmän kehittämistä historiallisen analyysin välineenä, molemmat omilla tavoillaan, kun taas Dauve luki Marxia taloudellista analyysiä ohjelmallisemmin kiinnittäen

huomionsa proletariaatin aktiivisuuteen. *Endnotes* -julkaisun ensimmäinen numero esittää Théorie Communisten historiallisen ja Dauvé'n "normatiivisen" Marx-lukutavan keskinäisen debatin.

Myöhemmin kommunisaatiosta alkoivat puhua myös korkeintaan välillisesti Marxista ammentavat ryhmät kuten *Näkymätön komitea*. Dauvé pitää kuitenkin pienten ryhmien ja heidän itsensäkin käymäänsä keskustelua kommunisaatioteoriasta kuitenkin lopulta epäkiinnostavana.

- Ne eivät ole vielä riittävän suosittuja vaikuttamaan yhteiskunnallisiin prosesseihin siitäkään huolimatta, että Näkymättömällä komitealla, Théorie Communistella ja Endnotesilla on varmasti monta kertaa enemmän lukijoita kuin meidän Tropolin-teksteillämme.

Erityisen kriittinen Dauvé on kommunisaatiosta käytävään akateemiseen keskusteluun.

- Kommunisaatiosta on alettu tehdä tulkintoja, jotka tyhjentävät sen vallankumouksellisesta sisällöstä. Joitain vuosia sitten kommunisaatiosta tuli Euroopan radikaaleissa piireissä eräänlainen muotikäsité. Se oli juuri sopivan raikas ja räväkkä näkökulma globaalin muutoksen mahdollisuuteen marxilaisella kierteellä. Onneksi tämä muoti on jo hiipumassa ja siitä innostuneet ovat jälleen siirtyneet johonkin uuteen; todennäköisesti jälleen purkamaan ja rakentamaan luokan, sukupuolen ja rodun käsitteitä loputtomilla yhdistelmillä.

Ongelma on siinä, että kommunisaatiosta tehdään yleinen teoria, jonka odotetaan vastaavan kaikkeen. Dauvéille kommunisaatio on jotain yksinkertaisempaa.

– Nimitämme sillä itseään vallankumousta. Sitä historiallista katkosta, joka alkaa luomaan kommunismia eikä sen ennakkoehtoja. Kommunisaation ymmärtäminen vallankumouksen luonteena on yhtä merkittävä edistysaskel vallankumouksen teoriassa kuin Marxin osaltaan esittämä ymmärrys vuoden 1871 [Pariisin kommuunin] jälkeen valtiokoneiston tuhoamisen tarpeesta; yhtä tärkeää kuin vuoden 1914-18 jälkeen kehittynyt ymmärrys puolueiden ja ammattiliittojen hylkäämisen välttämättömyydestä; yhtä keskeinen kuin Saksan vallankumouksen työläisneuvostokommunistien työläisten itsejärjestäytymisen korostaminen tai situationistien jokapäiväisen elämän vallankumouksen teesit 1960-luvulla.

VANHAN MYYRÄN TUNNELEISSA

Kommunisaatioon kytkeytyvä historiallinen katkos on tärkeä Dauvéille. Olemassaolevan yhteiskunnallisen järjestyksen kumoava voima kehittyy kyllä tämän maailman sisällä, mutta se ei tee kumousta vähitellen ja asteittain. Kommunistinen rakenteellinen muutos edellyttää vallankumousta.

– Historia ei koostu pelkistä pitkistä kehitystrendeistä. Katkeamispisteet tekevät murtumia jatkumoon. Vähittäisen ja asteittaisen muutoksen ongelma ei ole sen hitaus, vaan se, että säilyttää sen mistä halutaan päästä eroon. Se lievittää palkkatyön kurjuutta, mutta ei ylitä

sen vitsausta. Pääoma ja poliisi pysyvät uhkinamme niin kauan kuin kapitalistisen yhteiskunnan peruspilareita ei haasteta. Kaikki mitä voimme saavuttaa tapahtuu annetuissa rajoissa ja kaikki on vaarassa antautua jälleen kapitalistisiin normeihin. Vallankumous ei radikalisoi olemassaolevia käytäntöjä vaan katkaisee suhteensa niihin, jopa niihin, jotka nykyisellään helpottavat kärsimystämme ja vieraantumistamme.

Dauvé on siis eri mieltä niiden yhteisöteoreetikkojen kanssa, joille nykyiset yhteisötuotannon kehitysaskleet tarkoittavat kamppailujen tilaa ja vallankumouksen alkioita.

– En kuitenkaan ole tyypillinen anti-commons -teoreetikko. Vaikka nykyisissä olosuhteissa solidaarisuus ja yhteisölliset käytännöt eivät kykene kääntämään pöytiä, niin monet näistä prosesseista voivat saada kapinallisessa kontekstissa uuden elämän ja osallistua rakenteelliseen muutokseen. On selvää, että ilman paikallisten aloitteiden ja jokapäiväisen elämän kollektiivisia kehittäjiä emme voi puhua minkäänlaisesta rakenteellisesta muutoksesta.

Tietyt yhteisöllisiksi ymmärretyt vaihtoehdot asettuvat kuitenkin perustavaan ristiriitaan suhteessa kommunismiin.

– Esimerkiksi paikallisten valuuttojen, mukaanlukien digitaalisten rahojen, kehittyminen päinvastoin torjuu rahan ja arvon kadottamisen näköaloja. Nykyinen tilanteemme eroaa menneestä myös siinä suhteessa miten vallankumousta voidaan hämätä ja miten se suistetaan raiteiltaan. Vastavallankumouksen vaara ei tule vain ylhäältä vaan myös alhaalta. Ruohonjuuritason uudelleenjärjestäytymiset saavat voimansa siitä, että ne helpottavat ihmisten elämää yhteiskunnallisessa kriisissä. Kun julkiset palvelut tai markkinat pettävät, pienen mittaluokan paikalliset vaihtopiirit ymmärretään helposti myönteisenä muutoksena ja

ne saavat voimakasta tukea – vaikka ne uusintavat vallitsevia (kauppatavara)suhteita ihmisten välillä.

Dauvé ei kuitenkaan ole niinkään kiinnostunut argumentoimaan ohjelmissaan kapitalismia uusintavia poliittisia leirejä vastaan. Helposti ideologiseksi jäävän teoreettisen painin sijaan Dauvé etsii kommunisaation mahdollisuutta proletariaatin kamppailujen analyysistä Marx-ymmärryksensä pohjalta. Hän on teoretisoinut palkkatyötä vastaan kehittyvää yhteiskunnallista liikettä sekä kommentoinut viime aikoihin asti aktiivisesti aikamme kamppailuja.

Dauvé kasvoi vallankumoukselliseen kulttuuriin, jossa yhtä lailla Amadeo Bordiga kuin situationistit olivat esittäneet vankkaa kritiikkiä perinteisten poliittisten aktivistien ja militantin vallankumouksellisen rooleista. Eräs Vanhan myyrän miljöön tunnetuimmista julkaisuista on teksti nimeltä *Le Militantisme, stade supreme de l'alienation* (Militantismi vieraantumisen korkeimpana asteena). Luokkansa itsejärjestäytymisestä vallankumousta odottava teoreetikko ei ole hakannut päättään seinään aikansa rajallisten kapasiteettien vuoksi.

– Yhteytemme todellisiin taisteluihin työpaikoilla ja jokapäiväisessä elämässä on ollut vähäistä näiden vuosikymmenten ajan. Emme voi tehdä paljoakaan suhteessa kamppailuihin. En etsi uusia yhteyksiä ihmisiin ja tapaan lähinnä vain vanhoja tuttuja. Sitäkin tapahtuu harvoin.

Dauvélle luokkataistelu on tarkoittanut ensisijaisesti kirjoittamista. Kirjojensa ja tutkielmien lisäksi hän toimittanut vuosien varrella useitten ryhmien julkaisuja (*Mouvement Communiste*, *La Guerre Social*, *La Banquise*, *Troploin*), mutta ei opettaakseen teksteillään luokkatovereitaan vaan valmistellakseen kommunistisen liikkeen tehtävää:

palkkatyön lakkauttamista ja sitä yhteiskunnallista murtumaa sekä tilannetta, jossa kommunisaatio voi käynnistyä ja levitä. Dauvé esitti kommunistiteoreetikon tehtävän juuri Kapitalismi ja kommunismi - tutkielmansa alussa:

”Kommunismi ei ole ohjelma, joka odottaa täytäntöönpanoaan laatijoidensa tai muidenkaan taholta. Se on yhteiskunnallinen liike. Niillä, jotka kehittävät ja puolustavat sitä teoreettisesti, ei ole muuta etulyöntiasemaa suhteessa muihin kuin kirkkaampi ymmärrys ja täsmällisempi ilmaisu. Aivan kuten ihmiset, jotka eivät vaivaa päätään teorialla, teoreetikotkin tuntevat kommunismin käytännöllisenä tarpeenaan. Heillä ei ole tietoa, joka käynnistäisi vallankumouksen, mutta he eivät toisaalta pelkää osoittaa tietä näkemyksillään. Kaikkien vallankumousten tapaan myös kommunistinen vallankumous saa alkunsa todellisista tarpeista ja elämänolosuhteista. Siksi on valaistava niiden olemassa olevaa historiallista liikettä.

Kommunismi ei ole pelkkä toteuttamista odottava ihanne. Se on jo olemassa, mutta ei vielä yhteiskuntana, vaan pyrkimyksenä sekä tehtävänä, johon on valmistauduttava. Kommunismi on liike, joka pyrkii lakkauttamaan palkkatyön määrittämät elämän ehdot vallankumouksella. Keskustelu kommunismista ei ole akateemista. Se ei ole debatti siitä, mitä on tehtävä huomenna. Keskustelu on elimellinen osa laajempaa välittömien ja tulevien tehtävien sarjaa, mutta sen roolina tässä on silti vain teoreettisen ymmärryksen kehittäminen. Tehtävät voidaan kuitenkin toteuttaa helpommin ja tehokkaammin, kun osataan vastata siihen, mihin ollaan matkalla.”

Vanha myyrä kuulee maan alle huutoja jo muualtakin kuin patteritehtaalta. Kun nämä äänet tunnistavat toisensa, voi myyrä kaivaa

tunneleitaan tuotantolaitosten välille. Se verkosto kaivaa maata kapitalistisen yhteiskunnan alta.

TÄSTÄ

MAAILMASTA

MUTTA

EI TÄHÄN

MAAILMAAN

**"TAVOITTEENA EI OLE VALLATA TEHTAITA VAIN
JOTTA NIIHIN JAATAISIIN HALLITSEMAAN
TEOLLISTA TUOTANTOA. TAVOITE ON
MURTAUTUA ULOS TEHTAISTA JA
YHDISTÄÄ TUOTANTOLAITOKSET
TOISIINSA ILMAN
VAIHTOA."**

**KOMMUNISMI
ULAPALLA**